

Báró Kerekes Zsigmond a Mária Terézia-rend lovagja.

Egy igen szellemes történészünk írja Mária Teréziáról: „... Erély és engedékenység, barokk gőg és modern kötelességtudás különös keveréke! Makacsságával kockára tette tartományai sorsát, makacssága mentette meg birodalmát. Uralkodásának első felében, mikor halni küldte alattvalóit, rajongtak érte, uralkodásának második felében, mikor fel akarta gyarapítani Magyarországot török hódoltságkori elmaradottságából — elvesztette népszerűségét...”

Ritka találó megállapítás. Ennek a lélektani rejtélynek megoldását csakis az akkori események részletes vizsgálatában kereshetjük.

A „nagy” mellékalakokat, akik a bécsi Kunsthistorisches-, és Naturhistorisches Museum közti hatalmas császárno-szobor oldalán állanak, ma már teljesen feldolgozták. Kaunitzot, Hadikot, Daunt kihámozta a múltból az általános történelem. De a kisebb szereplők vázolásával még adós maradt a monografikus történetírás. A hétéves háború és egyéb dicső magyar fegyvertények színmagyar hősei még nem állnak kristályos homálytalanságban előttük. A későbbiekről, a gallokkal verekedő Napoleon-ellenfelekről, meg a köztársaságiak magyar legyőzőiről mint pl. Dévay Pálról¹ vannak kitűnő monográfiáink. De a XVIII. század közepéről, Haller Sámuelről, Pestvármegyeyről, Mórocz Imréről² — alig-alig van önálló feldolgozásunk. Ezek a nagy magyar generálisok lassan teljesen a feledésbe merülnek. Hadd járuljunk hozzá most egy kisebb adalékkal ennek a feladatnak megoldásához.

A régi katonai névkönyvek első hasábjain minden ka-

¹ Fest Aladártól.

² Beketfalvi Mórocz Imre altábornagy (szül. 1699. Kőszeg, † 1758. i. 15. Rihán) a 10. sz. huszárezr. tulajdonosa, a kolini csatában játszott nagyobb szerepet. A Nádasdy-hadtestnek volt elővédparancsnoka. Ő vitte meg még előzőleg, 1744-ben, a lauterburgi vonalak elfoglalásáról szóló örömhírt is Mária Teréziának. (l. szerző: *A Mórocz-család*, Egyet. Nyomda 1951. 17. old.).

tona csodálattal és büszkeséggel olvashatta a magyar Mária-Terézia rendlovagok hosszú névsorát és tetteit.

De az emberi kép; hogy tulajdonképen milyen környezetből. kiknek a gyerekeként került ki egy-egy ilyen híressé lett honfitársunk; hogy miképen nő fel, milyen nevelést kap, hová illeszkedik be vagyonilag és társadalmilag korának emberei közé, mimódon nőszül meg, hogy gyarapodik, milyen családi életet él — ez mind-mind érdekes, megvilágítandó területe, a régi ember tettei, cselekedetei iránt érdeklődő mai tudósnak.

I. Kerekes Zsigmond fiatalága.

Kerekes Zsigmondról Hirtenfeld emlékezik meg csupán a Mária Terézia rendről írt munkájában,³ magyarul pedig a Vasárnapi Ujság egy régi száma,⁴ amely azonban: sajnos nem más, mint a Hirtenfeld-cikk szószerinti fordítása.

Kerekes születésére vonatkozólag Hirtenfeld is azt állítja, hogy Nagyvudvarnokon, Pozsonymegyében született 1720-ban. Itt volt akkoriban apjának, Kerekes Mihálynak kuriája és közepes földbirtoka.

Kerekes Mihály katonatiszt volt, a 6. sz. huszárezred kapitánya; az 1710-es években nőül vette mezőszegedi Szegedy Bálint palotai kapitánynak és kiskaludi Kiskaludy Katának legkisebb leányát, Juliát. 12 gyermeke született e házasságból; majdnem valamennyien Nagyvudvarnokon. de a helyszíni anyakönyvi kutatásom ellenére Zsigmond nevűt nem találtam közöttük. Lehet, hogy Zsigmondot másutt anyakönyvezték s így nem udvarnoki születésű volt, vagy pedig — ami gyakran előfordult — más keresztnévet hasz-

³ *Dr. Hirtenfeld: der Militär. Mária-Theresien Orden und seine Mitglieder*, 91. o.

⁴ Míután ez részben cáfolata az eddigi tudományos állításnak, részben pedig publikálatlan újdonság, ide iktatom Kerekes Zsigmond testvéreit, akik a dunaszerdahelyi (Csallóköz) r. k. szül. anyakönyvekben előfordulnak. (Nagyvudvarnok ugyanis Dunaszerdahely filiája.) A Mária Teréziás Kerekes Zsigmond testvérei ezek: 1. *Mária*, 2. *Mihály-Ádám*, huszárkornétás, később pionírnagy, 3. *Antal-József*, 4. *János*, † ifjan, 5. *Ferenc*, szül. 1721. okt. 3. 6. *László-Máté*, gyal. zászlós, szül. 1722. aug. 10., 7. *Lajos-Gábor*, szül. 1724. aug. 29. 8. *Ádám-Pál* szül. 1731. jan. 9. Nem szerepel Szerdahelyen Kerekes Zsigmond általánosan ismert tizedik testvére, *Terézia*, aki később br. Barthodeiszky Antal és gr. Esterházy Marianna fiához, József huszárkapitányhoz ment férjhez. — A gyermekek keresztszülei a csallóközi Dvornikovich, Szüllő, Kondé, br. Viczay és Schlosperg családok tagjai voltak. Nem szerepel Szerdahelyen Zsigmondunk legkalandosabb fivére, *Sándor* sem, ki a franciaországi Berchényi huszárezred viceezredparancsnokaként, mint alezredes szerepelt utóljára. (V. ö. *Forster: Berchényi László, Franciaország marsallja* 136—138. old.).

nált s talán az alábbiak egyikével azonos. 1721-ben Ferenc nevű gyermek született. Eléje illeszkedik talán Zsigmond.

Ez azonban nem lényeges, mert hiszen ahhoz, hogy ki-nek a gyereke volt Kerekes, semmi kétség nem fűződik. Számtalan eredeti perirat és magánlevél bizonyítja:⁵ hogy Mihály kapitánynak volt a fia. György pozsonymegyei esküdtnek pedig unokája. Családjának többi ágazata a felvidéken élt. Használták a „Szántói“ és „Nagykerekí“ előneveket is.⁶

Az apa meglehetősen sokat szerepel a Hofkriegsrat és a Kancellária irataiban, meg a pozsonyvármegyei jegyzőkönyvekben. A Károlyi-regiment⁷ 6. kompániájának másodparancsnoka volt.⁸ Önálló gondolkozású, kemény ember; végig harcolta az akkori utolsó francia és török háborúkat. A korabeli hadjáratokon kívül békében Arad, Csanád és Békésmegyében és a bányavárosokban szolgált. Odahaza Udvarnokon tekintélyes társaságbeli ember és a környék úricsaládai, kezdve Schlosperg alispántól mint „összejártak“ vele. Feleségének egyik nővére egy Majthényinál, a másik pedig egy katonatisznél: Billard Mihály cs. kir. főhadbiztosnál volt férjnél.⁹ Amikor Zsiga fia felserdült, elvitte Bécsbe a Theresianumba,¹⁰ amely akkor a Nápolyi Akadémiával együtt, erősen katonai jellegű középiskola volt. Az intézet növendékei szigorú fegyelem alatt állottak; kártya, „lumpolás“, de még a kutyatartás is el volt tiltva; ennek fejében viszont bejártak az udvari multságokra és a Favoritenben rendezett császári kerti ünnepélyekre. Az udvar szeme már akkor is rajta pihent. Jó helyen nőtt fel a kis Kerekes. Ezekből a fiúkból akart magának a Rákóczi-szabadságharcra okult Bécs egy újabb, megbízhatóbb gárdát nevelni, amelyel bizonyos, programba vett reformokat valósíthat meg és amelyre feltétlenül számíthat majd.

Már III. Károly uralma idejében újra meg újra friss ezredeket állítottak fel. 1754 május 20-án a híressé vált Károlyi Sándor gróf állít fel egy huszár regimentet, mely a 6-os sorszámot kapja. Itt szolgált az öreg Kerekes Mihály is, itt az idősebbik fiú, Mihály, és itt szolgáltak az összes pozsonyi, dunántúli, nyitrai rokonfiúk, Benyovszkyak. (az utazó anja is), a Pongráczok, Kisfaludyak. 16 esztendő volt Kerekes

⁵ Főleg az Orsz. Levéltárban.

⁶ *L. Kempelen*: Magyar nemes csal. XI. kötet. — V. ö. leleszi kápt. 1826. No. 18. pag. 52. — A család nemesi ágainak leszármazása a bárói diplomában említett III. Ferdinánd-korabeli ősoktól igazoltatott.

⁷ Később Württemberg-huszárezred.

⁸ *Pizzighelli*: Geschichte des Hus. Reg. No. 6, 88, 114, 159. stb. old.

⁹ *Turul*: 1918. év. 28.

¹⁰ Br. Kerekes Károly közlése.

„Zsiga“ amikor apja maga mellé vette az ezredparancsnok kinevezésével, ezt a fiát is.¹¹ Kerekes Zsigmond előbb tehát huszár lett. Katonai sikereinek babérai azonban már más fegyvernemhez, a gyalogsághoz fűződnek. A 6-ik huszárezred történetében nem találunk említést róla; csak apjáról és bátyjáról. Csupán későbbi bárói diplomája emlékezik meg, röviden, itteni szolgálatáról. Így hát nem valami sok adatunk van életének erre a — mindenesetre rövid — időszakára.

Ekkor folyt — az olaszországi háborúk után — 1755-ben a Habsburgok sikeres rajnamenti hadjárata, melyben a nagy Nádasdy marsall, akkor még csak mint alacsonyabbrangú huszártiszt vett részt. És jellemző, milyen híriük volt akkor a magyar huszároknak, — akiknél akkoriban a fiatal Kerekes is szolgált — hogy a porosz király, persze még békében, egyik huszárezredünkbe vétette fel egy csapat huszárját, hogy ezek itt a portyázó hadviselést, az akkori ú. n. „huszár-háborút“ eltanulják. Említésre méltó még az akkori hadi viszonyokra, hogy az ezévi előírások az „ellenség“ földjén való zsákmányolást kifejezetten megengedik, sőt hivatalból gondoskodnak a zsákmánynak, mint a huszár jogos tulajdonának hazaszállításáról.¹² Bizony kissé vad legények voltak ezek az akkori magyar huszárok, akik közt a Theresiánumból kikerült, tizenhetedik évét taposó gyerek beletanul a háború véres mesterségébe.

1737-től 1739-ig zajlottak le a török háborúk a dél-magyarországi harctereken. Itt ismerkedett meg Kerekes Zsigmond hazája akkori ősi ellenségével, a muzulmánok spahijaival és janicsárjaival. Természetesen sok leigázott balkáni is harcolt a mohamedánok soraiban. Kerekes itteni működéséről nincs más adatunk, mint a bárói diplomának az a kitétele, mely eleinte mint „sub-officialis“, majd itt előlépve, zászlótartói működéséről általánosságban dícsérőleg nyilatkozik.¹³ A kis zászlósról nem jegyezték fel az akkori

¹¹ L. a bárói diploma életrajzi adatait.

¹² L. bővebben: *Julier*: *Magyar hadvezérek* 331. old. — Hirtenfeld szerint Kerekes már 15. évében lépett volna a hadiszolgálatba. Ebben az időben a legtöbb katonatiszt 18 éves korában állt be katonának, azonban például Alvinczytól és Laudonról tudjuk, hogy 15 éves korukban esküdtek fel s kezdték meg szolgálatukat. — Kerekes bárói diplomája ad erre a kérdésre végleges választ: itt ugyanis az 1756 év van megadva, mint kezdőpont. E helyütt pedig valószínűleg a folyamodó önéletrajza alapján vették be ezeket az adatokat — tehát autentikusoknak vehetjük azokat.

¹³ A hivatalos életrajz (1777. évi bárói diploma) így kezdi vázolni Kerekes pályáját ... siquidem ea de Familia Ortum ducas, quae iam a Temporibus piaae Memoriae Ferdinandi Romanorum Imperatorum et Hungariae Regis tum Sago, tum Toga clara fuit. Etenim inter reliquos Pater Tuus, Michaël Kerekes, signanter ultimis Bellis cum Regno Galliarum, a Porta Ottomanica habitis, in Legione Nostra Equestri Hungarica

hadiévkönyvek valami sok részletet. Egészen 1741-ig, amikor is Mária Terézia királynő felállítja báró Haller Sámuel¹⁴ parancsnoksága alatt a világháború végéig fennállott, Erdélyből sorozott marosvásárhelyi 51. sz. gyalogezredet.¹⁵ Az új ezred tisztikarába felveszik, immár hadnagyi minőségben Kerekest is, aki ekkor véglegesen otthagyja a lovasságot és fegyvernemet cserél. (Később mint látni fogjuk, Kerekes épp ennek az ezrednek lett hosszú éveken át parancsnoka).

Hogy figyelemmel kísérhessük azonban Kerekes pályafutását és katonai szempontból is ismertetésre méltó életét — először át kell tekintenünk a Mária Terézia-korabeli (tehát Kerekes működési ideje alatti) háborúkat.

1. 1740—48-ig volt az osztrák örökösödési háború. Ennek a hosszú évekig tartó hadjáratnak földrajzi színhelye nemcsak Poroszország, hanem Bajorország, Franciaország, sőt Olaszország is volt.

2. Közben, két esztendeig, (1740—42) zajlott le az első, 1744—45-ig pedig a második sziléziai háború.

3. 1756-tól 1763-ig tartott a hétéves háború. Ennek az utolsó évéig terjed Kerekes hadiszereplése.

II. Kerekes szerepe Mária Terézia háborúiban.

Kerekes Zsigmond katonai működése főleg a hétéves háborúra esik. Mint közepesrangú főtiszt és utóbb mint fiatal törzstiszt, természetesen még nem sok szerep juthatott neki az örökösödési háborúban a dolgok irányítására. Mindazonáltal tudjuk róla,¹⁶ hogy ezekben az időkben a Németalföl-

Károlyiana in Qualitate Equitum Magistri quam plurima et perquam utilia infilitaria servitia praestitit; Tu vero laudabilibus ejusdem Vestigys insistendo, jam inde ab incunte Aetate Tua, signanter ab *Anno Millesimo Septingentissimo Trigesimo sexto* in praedicta Equestri Legione Tyrocinium, Militare inchoando, erumpentibus cum Porta Ottomania Belli Flammas, primum quidem, qua Sub-officialis, tandem vero ob singulariter editu Virtutum Militarium Specimina ad Officium Vexilliferis promotus, Te tam egregie gessisti, ut paulo post ad pedestrem Legionem Nostram Hallerianam in Qualitate Locumtenentis translatus sis; ...“ (l. alább).

¹⁴ Említésre méltó hadtörténeti adalék, hogy maga a hírneves Haller generális — különben gyöngyöspatai földbirtokos — sokat járt otthon is ezekben az években. Például a gyöngyösi r. k. anyakönyvekben találtam adatokat róla az 1740-es évekből, amikor is többször szerepel keresztapaként — immár mint tábornok, nemcsak ő, hanem ezredének tisztjei közül is többen, pl. „Georgius Vaji (Vay), in I. Reg. Hallerianus Capitanus“ stb. Érdekes, hogy az ezred tisztikara ezidőben hosszabb ideig Gyöngyösön és Hevesmegyében állomásozott.

¹⁵ Ennek az egyik legrégebb színmagyar gyalogezrednek története mindmáig nincs megírva.

¹⁶ Hirtenfeld is említi, hogy a Mária-Terézia rend levéltárából vette ezt az adatot.

dön harcoló csapatoknál teljesített szolgálatot, több hadjárat alkalmával is. Századosi rangig lépett itt elő, természetesen még mindig a Haller-gyalozezredben, mely ekkor Németalföldön¹⁷ harcolt a császári házáért.

Mária Terézia elismerése¹⁸ Kerekesnek erről az életszakárról, az akkori túlzó oklevél-fogalmazásban ezeket mondja: „... Te a további időben¹⁹ sem szüntél meg a háborús éretnyekben szorgalmaddal tovább haladni. A Mi magas szolgálatunkat mindig a saját fáradságod elé helyezted; minden körülmények közt és minden alkalmat kihasználva, annyi dicsőséget szereztél magadnak, hogy nem csupán kiváló parancsnoknak, de igazi katonának és vállalkozó szellemű vitéznek is bizonyultál, és pedig azon háborúk alkalmából, amelyeket a franciák királyával és a porosz, meg a bajor császárválasztó fejedelmekkel viseltünk. Különböző csatákban életveszélyt nem tekintve, bátran küzdöttél és a katonának előrelátással parancsoltál, amivel annyira kitüntél, hogy nem csupán a századosi²⁰ rendfokozatig, hanem az utolsó porosz háború tovább dúlása alatt fokozatosan kitűnve, ugyanannak az ezrednek (parancsnokló) ezredesi rangjáig léptél elő...”

Persze, általánosságban mozgó, semleges adatok ezek. Jobb híján azonban meg kell elégednünk ebből az időszakból ezzel.

Az utolsónak vázolt események azonban már messze átnyúlnak a hétéves háború (1756—63) véres esztendeibe. Itt delel Kerekes pályája s itt kezdődik tulajdonképpen az a szerepe — még mint őrnagynak, — amely lehetővé tette ennek a derék magyar katonának, hogy kora eseményeiben megörökítse nevét. Először tehát ezeket az eseményeket kell röviden ismertetnünk, hogy lássuk, hogy az általános történelmi képben hová illeszkedik be a későbbi generális szerepe.

Tudvalevő, hogy a hétéves háború kitörése váratlanul érte Mária Teréziát és országát. Ekkor ugyanis a birodalom a háborúra teljesen felkészülve nem volt.

A poroszok királva 1756 őszenek első napjaiban minden átmenet nélkül megtámadta Drezdát; és el is foglalta. Ezzel indult meg a súlyosabb ellenségeskedés. II. (Nagy) Frigyes a Mária Terézia mellett harcoló szászok táborát bekerítette; a segítségükre siető Browne gróf osztrák hadvezért²¹

¹⁷ Amint ekkor a mai Belgium egyrészt is nevezték.

¹⁸ Magyar bárói diploma.

¹⁹ T. i. a Haller ezredbe való átlépéstől kezdve.

²⁰ „Centurio”.

²¹ Éppen ennek a fia lett utóda Kerekes Zsigmondnak a Haller-ezred parancsnoki székében.

megverte s egyszeriben ura lett a helyzetnek. Így indult meg a háború.

Nagy Frigyes épp jókor hajtotta végre váratlan akcióját: mert beállt a tél és az akkori hadviselési szokás szerint erre ő is, de épp így az osztrákok is, ú. n. „téli szállásukra“ vonultak vissza, míg a fagyos, hózivataros hónapok elmúlnak. A kistermetű, sokszor vakmerő porosz király Drezda falai alól nézett a háború első évében (1756) farkasszem az osztrák-magyar seregekkel.²²

... Ezalatt persze a Főhaditanács Bécsben lázas gőzerővel szervezte a hátszágban az új csapattesteket, utánpótlást. Nádasdy volt a vezére ennek. Mainzból, Würzburgból, de még Modenából is toborzottak idegen csapatokat. Magyarországnak is kijutott ebből az általános fegyverkezésből. Ekkor létesült a később oly nagymúltú „jászkún“,²³ „császárhuszár“ és „Pálffy“ huszárezred és több gyalogezred is.

Kerekes őrnagy is Magyarországon szervezte ekkor a bécsi főhaditanács megbízásából a Haller-gyalogosok új zászlajait.²⁴

A jó idő megjöttével azonban már javában tombolt is a háború. Kerekes is közben már csatavonalban volt és alaposan kivette részét a hadjáratból. Ismét ezredénél szolgált és közben történt magyarországi elvezényelése után visszatért és a Cseh- és Morvaország felé eső hadszíntérre került állomásra. Nádasdy itt ekkor már kb. 15.000, jórészt újonnan beállított, emberrel rendelkezett.

A tavaszi események abban érték el tetőpontjukat, hogy II. Frigyes a maga szintén kipihentetett és átszervezett csapataival most már Drezdából Prága alá nyomult. Itt a város várárkaiban az osztrákokat megverte. A tulajdonképeni fővezér, a lotharingiai herceg helyett, az említett Browne Miksa gróf vezette a mi seregeinket. A Hradsin falai alatti csatában ő maga is halálosan megsebesült és megmaradt negyvenezer emberével Prága erős várfalai közé vette magát.

Úgy látszott, ezen múlik most a háború sikere: sikerül-e felmenteni a bennszorult osztrákokat vagy, sem. Tud-e

²² Bővebben *Meynert*: Geschichte Oesterreichs VI. k. és br. *Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht III. k.; gróf *Thürheim*: Gedenkbücher aus der Kriegsgesch. Oesterreichs.

²³ A későbbi monarchiabeli jászkun ezred csak „névrokona“ ennek. Ennek jogelődjét tulajdonképen csak 1859-ben alapították. (L. *Seydel*'s Kleines Armeeschematismus.).

²⁴ Ezt írja, ekkor: „...mult évben távol voltam, Magyarországra vezényelve, egy új zászlóalj (bataillon) felállítására céljából...“ (L. a Mária Terézia rendért benyújtott kérvényét.)

„sakk-mattot“ adni mindjárt hadjárata elején a német vagy nem.

Daun tábornagyot küldték ki a megijedt Hofburgból Browne tisztenek átvételére és a sereg zömének kiszabadítására.

53.000 emberrel, erőltetett menetelés után meg is érkezett az új fővezér. Céljától nem messze, egy előnyösnek látszó helyen, Kolin nevű falunál az Elbe partján, sáncolta el magát, tudva, hogy a porosz uralkodó erre az új veszélyre, azonnal ellene fog fordulni. Így is történt. Prágában fellélegzettek. Bár a szabadulás még a két sereg megütközésének sikerétől függött.²⁵

Azért mondjuk ezt el ilyen részletességgel, mert itt, Kollinnál tűnt ki Kerekes először és itteni érdemeiért kapta főképp a Mária-Terézia rendet.

A világtörténelem a „kolini csata“ nevén könyveli el azt a hihetetlenül véres, emberek sok ezreit áldozatul követelő ütközetet, melyet a kortársak eredetileg Chozemitz-i csatának kereszteltek el és amely hívatva volt eldönteni, hogy a két vetélkedő ország közül melyiké legyen a középeurópai vezetés szerepe egy időre.

A Mária-Terézia rend születésnapja is volt ez a csata. Lényegében főleg magyar csapatok vívták ki a sikert. Magyar katonaság állott ennek a fényes katonai kitüntetésnek a bölcsőjénél, melyet ekkor, ennek a csatának az emlékére alapított a királynő.

A mi seregeink a Kolinól kb. 10 km távolságra eső kisebb magaslatokon foglaltak állást. A hátuk mögött az Elba folyó folyt, délre az utat szabadon hagyva. A csata délben kezdődött, nyári melegben.

Az ütközetben a jobbszárnyon Nádasdy állott, aki a magyar és horvát ujoncokat s katonákat Daun táborába vezette volt. A magyar vezér fedezte volt könnyű lovasságával a jobbszárnyat, ahová Nagy Frigyes a főtámadást intézte és ismételte emberfeletti erőfeszítésekkel addig, ameddig a sikernek csak a leghalványabb reménye is részére fennállott. Nádasdyékat eleinte, mint látni fogjuk, vissza is vetették, — azonban egyes magyar erők és a határőrgyalogság által vadul védett támaszpontokra támaszkodva, Nádasdy újból sikeresen összeszedte csapatait és végül is a porosz király szárnyára intézett hetedik támadásával a döntést a jobbszárnyon kierőszakolta. Ugyanakkor vezértársa, Esterházy Miklós gróf, a későbbi marsall, akkor altábornagy, is hősiesen

²⁵ *Der siebenjährige Krieg*. Herausgegeben vom Großen (Deutschen) Generalstab, Berlin. III. 70. köv. 1.

vezette dandárát, melyhez Kerekes őrnagy csapata is tartozott.

Lássuk csak, hogy folyt le a csata. Frigyes király seregeinek támadását az egész Európában győzhetetlennek hitt porosz lovasság délben kezdődő rohama kezdette. A németeket von Ziethen, a legendás lovasgenerális vezényelte, kinek jellegzetes, párduckacagányos, görbe fringiás alakja veszedelmesen emlékeztet a mi ázsiai hagyományú magyar lovas-őseink arcéleire...

Nyolcvanöt német huszárszázad fergetege zúdult vágatában, a persze már előre hadrendbe állított mieinkre, akiknek előcsapatai majdnem mind, kivétel nélkül magyar fiúkból állottak. A vezér itt, mint mondtuk: Nádasdy volt.

A német lovasság ellen vetett magyar huszár- és gyalog csapatok közt ott állott a Haller-ezred is: fehér egyenruhás, háromszög-kalapban, élén Kerekes őrnaggyal. Várják, feltűzött szuronyú, töltött puskával a hatalmas dübörgéssel, az országút mentén közeledő, soksoros, végeláthatatlan rendben lovagoló ellenség nekiütközését hadrendüknek. Amint célzó- és lövőtávolba érnek, eldördül a mieink részéről az első sortűz. Nádasdy lovasai pedig szembe fordulnak a német lökéssel, mely azonban eleinte kissé visszaszorítja őket.²⁶

Amde Nádasdy újra, meg újra rendezi és viszi támadásra lovasságát. Az egész arcvonalon tombol már a csata. Esterházy generális a negyedik paripára ül, hármat már kilóttak alóla. Isten csodája, hogy maga a vezér is el nem esik. Kerekes Zsigmond ezredével — melynek vezényletét saját és tisztársai állítása szerint, önmaga vitte ezekben a kritikus időben — még ott küzd helyén, egy kisebb magaslaton, bár már őt is visszaszorították. Az ellenség ugyanis nem tágit: már majdnem a mi mostani állásunkat jelentő magaslaton vannak, de a Haller-bakák visszaverik őket. Sőt: elfoglalják újra az eredetileg általunk tartott, később azonban tőlünk elvett, régi első állásainkat is. A poroszok azonban háromszor egymásután, újra meg újra hadrendbe állnak és újra támadnak. Kerekes mind a háromszor visszaveri őket.

Most von Seydlitz, az ellenség híres lovasvezére indul éppen huszárjaival újra rohamra, a Haller-bakák és bajtársaik ellen. A helyzet igen válságos. Katonáink fáradtak. Kerekes erre magyar lelkesedéssel az arcvonal elé ugrik és így kiált:

— *Vitéz magyarok! Vállra az fegyvert és kézbe az kar-*

²⁶ Ordre de Bataille der österr. Armee bei Kolin. (Melléklet a porosz nagyvezérkar idézett munkájának III. kötetében).

dot! Hurrál!²⁷ — és ezzel nekirohan a feléjük özönlő lovas-áradatnak. Vad kézitusa keletkezik. Kerekes önmaga is megsebesül; az első sebbel nem sokat törődve, azt be sem kötözteti, kivont karddal verekszik tovább s csak a második sebnél vonul hátra a rajvonalból. Egyedül az ő ezredéből 30 tiszt és 726 legénységi állománybeli egyén sebesül vagy esik el ekkor.²⁸

A magyar gyalogságnak ez a merész ellenlökése aztán a porosz lovasokat végkép erősen megzavarta. A „földről“, karddal verekedő magyar gyalogosok rettenthetetlen bátorsággal kaszabolták a magasán, lóról verekedő poroszokat.²⁹ A poroszok végleg meghátrálnak, az osztrák fővezérség utánuk küldi a még épségben megtartott lovasságát: a „beretválnak“ nevezett dragonyosokat, akik aztán befejezik azt, amit a magyar gyalogosok számukra előkészítettek.³⁰

... A kolini csatát az osztrákok megnyerték. A porosz sereg Plananon át, északnyugatra, menekült. Prága fel van mentve. Nádasdy maga abban a házban töltötte a győzelmet követő éjszakát, amelyben tegnap reggel még Nagy Frigyes adta ki parancsait, intézkedéseit. A 54.000 főnyi porosz sereg 14.000 embert, 45 ágyút és 22 zászlót vesztett Kolinnál. Az osztrák veszteség ezzel szemben mindössze 8000 ember volt.

Kétségtelen, hogy a Kerekes-féle szerencsés kimenetelű kezdetnek tulajdonítható részben az ütközet megnyerése is. Büszkén hivatkozik erre kérvényében Kerekes Zsigmond is és elismerik ezt magasrangú bajtársai is.³¹

²⁷ *Szó szerint* így történt. L. *Petrichevich György* ny. ezredes tanulmányát a Ludovikás Leventében (A katonai Mária Terézia rend magyar vonatkozásai. 1927. 8—9. old.) kinek adataira itt hivatkozunk. Megjegyezzük, hogy Petrichevich itt közli Kerekes életrajzi adatait is, amelyekbe sajtóhiba csúszhatott be. Ugyanis Kerekes elhalálozási helyéül Tyránát jelöli meg. Nos, ez természetesen nem ebben az albániai városban következett be, hanem Nagyszombatban, melynek német neve Tyrnau. — Ugyanitt említés tétetik Zsigmondon kívül Kerekes *Sámuel* báró tábornokról. Ilyen személy nem létezett a rendlovagok közt. Talán a Mária Terézia rendért szintén folyamodott, Kerekes *Timót* nevét írta el különben *kiváló szakírónk*; ez azonban nem Sámuel, sem báró, sem Mária Terézia rendlovag nem volt. Nagyenyeden halt meg 1830-ban, mint ny. cs. kir. huszáraltábornagy. (Arcképe birtokomban.)

²⁸ L. Függelék.

²⁹ „... und furchtbar war das Gemetzel, welches dort angerichtet wurde“. — *Arnoth*: Mária Terézia V. 197.

³⁰ Ez a de Ligne-féle, később 14. sz. dragonyosezredet sajtóságos kitüntetés érte épp ennek a rohamának emlékére: ők voltak az egyedüliek, akiknek megengedte a császár privilegiumképen, hogy bajuszt nem kellett viselniük.

³¹ Vitéz Galánthav-Glock Tivadar m. kir. ny. tábornok, országgyűlési képviselő festette meg még a világháború előtti években 1906-

Br. Kerekes Zsigmond a kolini csatában 1757-ben. (vitéz Galánthay-Glock tábornok festménye 1906-ból.).

Rövid bizonyságkép ideiktatjuk az egyetlen, tudomásunk szerint fennmaradt, egykorú tanúk által történt megörökítését Kerekes kolini (chozenitzi) szereplésének.

„Dass der Herr Obrist Lieutenant v. Kerekes gleich wie in anfang seines Memorials³² erwehnet, hat, Bei der Sighaftesten Bataille Bey Chozeniz den 18-ten Juny 757 als damahliger Major mit dem angeführten Löbl. Hallerischen Infanterie Rgt. den Feinde *dreymahlen* tapfer repousiret und endlich auch mit dem Saabel in der Hand zu weichen gezwungen, *mithin zur Gewinnung der Bataille den anfang gemacht und den glücklichen Endschaft sehr vieles Beygetragen hat*, wir Endes unterschriebenen mit, unseren angebohrenen Insigel Bekräftigen wollen. Sig. Feldlager bei Heinitz den 10. 9. bris 757. —“ Aláírások.³³

Ha figyelembe vesszük, hogy a tiszték igen meggondolták volt, kinek adnak, ilyen célra, ilyen bizonyítványt — ezt a barokk németségű dícséretet igen nagyra értékelhetjük. Hogy mennyire így van ez, mutatja az az érdekes negatívum, hogy Esterházy altábornagy nem ad ekkor attestátumot Kerekesnek kolini hőstetteiért s később kiállított dícsérő és pártoló levelében csak Kerekes későbbi, (breslauer) hőstetteit említi. Erre meg van, így vélem, a kellő magyarázat: Esterházy Kolinért — sajátmaga folyamodott és meg is kapta a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét, ugyanazt, amit később Kerekes is megkapott.

A hadjárat azonban gőzerővel tovább folyik. Kerekes nem „pihenhet babérain.”

A csatát vesztett porosz sereg két oszlopban, rendetlenül hátrált ki Csehországból. Az egyik élén maga a megvert porosz király haladt — képzelhető, milyen lelkiállapotban volt serege —, a másik oszlopot meg a király testvér-

ban; Budapesten, a katonai szempontból kiváló jelenet olvasásától inspirálva, Kerekes őrnagy haditényét. Többméteres vászna 1909-ben Bécsben, az Österreichischer Kunstvereinen „Kollektivausstellung“-on is résztvevett s Rainer főherceg különös tetszését nyerte el. — A festményen a Kerekes csapatával szembevágató porosz vezér különben maga von Seydlitz generális. Színes reprodukcióban meg is jelent a Ludovikás Levente idézett számában. — A Pesti Napló 1950 jún. 29-én cikket közölt: „Meg volt-e 160 évvel ezelőtt a magyar nemzeti hadsereg megalapításának lehetősége?” címmel egyik magasrangú katonai írónk tollából. Itt is bőven emlékezik meg Kerekes Zsigmond „dicső magyar fegyvertényéről”. A már említett porosz nagyvezérkari munka és az osztrák hadtörténelmek is megemlékeznek róla, ismeretlen adatokat azonban nem mondanak.

³² T. i. a rendért beadott kérvényben.

³³ Eredetije a bécsi Kriegsarchiv Maria-Theresia-Ordenskanzlei, Kötég F. IV. K. 15. sz. alatt. Az aláírások ma már annyira olvashatatlanok, Kerekes kérvényének eme mellékletén, hogy még a bécsi hadilevéltár gyakorolt tisztviselői sem tudták kibetűzni.

öccse, Hohenzollern Ágost Vilmos herceg vezette. A király hadoszlopa a Moldau völgyében, északnyugatra, Leitmeritz felé menekült, a másik meg az Elbán átkelve, egyenesen északnak tartott. Valahol hátul az anyaországban akart a Frigyes rendezni és összevonni, újra fegyverfoghatóvá téve seregeit. Nádasdy varkocsos huszárai, gyorsan mozgó alakulatai, mindenütt a nyomukban voltak.

Az osztrák hadvezetőség azonban óvatos. Ösztönszerűleg eszünkbe jut az ókori klasszikus kritika a pún hadvezérről: „Vincere scis, Hannibal; sed victoria uti nescis”. Nagy Frigyes gúnyos, francia iskolán felnőtt szelleme még vereségében is sziporkázik az osztrák élheteretlensége fölött. „Wo sie einen Berg sehen, sind sie oben“ — mondja. Ellenfelét, Daunt csak „a nagy parókának“ nevezi ekkor írt leveleiben.

Az osztrák hadvezetőség nem használta ki kellőleg a kolini diadalt. Talán nem is láthatta azonnal oly kellő tisztaságban a helyzetet, mint mi azt ma, a történelem tárgyilagosságtól, kényelmesen megtehetjük. Tény az, hogy Mária Terézia sógorának, a lotharingiai herceg-fővezérnek meghagyta, hogy az üldözők a menekülő ellenséggel sehol ütközetbe ne bocsátkozzanak.

Kerekesék is ott vannak a győztes, de nem eléggé aktív osztrák seregben. Mint gyalogos alakulat, természetesen nem kelhettek versenyre Nádasdy huszáraival, akik már a porosz király lábnyomában járnak, vagy Hadikkal, aki viszont 4000 emberével a trónörökösöt üldözi valahol Böhmisch-Leipa magasságában. Mindez még júniusban, tehát a kolini csatát követő hetekben történt.

Lássuk csak, merre vitt az üldöző osztrák-magyar sereg útja és hogy került Kerekes Zsigmond és ezrede abba a helyzetbe, hogy rövidesen Poroszország „második fővárosa”: a síkság közepén fekvő Breslau vastag kőfalai előtt vagdalkozzék.

Emberi tragikumban és drámai jelenetekben bővelkedett ez a visszavonulás. Ha nem is voltak olyan feldúlt lelkiállapotban az üldözöttek, mint például a világháború alatt a Montenegrón át a tenger felé menekülő szintén magyarok által üldözött Petár szerb király és megvert hadserege, bizonyos, hogy a levertségnek, bizonytalanságnak és idegességnek oly foka uralkodott az ellenség soraiban, hogy annak komoly következményeivel az osztrák-magyar sereg jólélekkel számolhattak a maguk hasznára.

Ennek a fejetlenségnek esett áldozatul a király testvéröccse, Ágost-Vilmos herceg is, az egyik menekülő seregvezére. A mi könnyű lovasaink — főleg Ujházy „Baranyay”-

huszárjai — ugyanis oly kétségbeejtő kelepcebé szorították bele menekülés közben ezt a hadoszlopot, hogy a trónörökös seregeinek egy része (Putkamer tábornok hadosztálya) kénytelen volt megadni magát. Éppen akkor, mikor már a meredek, nyaktörő Lausitz-hegységen átkeltek volt, amely Szászországot Poroszországtól elválasztja és már csak egészen közel voltak az első nagyobb megerősített porosz határvároshoz: Zittauhoz.

Maga a trónörökös is csak éppen a legnagyobb erőfeszítéssel bírta még Zittaut s a porosz határt elérni. Bemenukült a várba. Innen Bautzenbe menekült, de ez az útja 10.000 emberébe került. Amikor mindezt királyi testvérbátyja Bautzenben, ahol már az ő seregével várta, megtudta, dührohamokat kapott és kidagadt halántékerekkel, szinte magánkívüli állapotban öccsét kegyvesztettnek nyilvánította, a parancsnokságot tőle visszavette. Prinz August-Wilhelm annyira elkeseredett, hogy — nem tudni mi okból? — de való, hogy nem egész egy esztendő alatt elköltözött az élők sorából is.

Mindezt a témérdek előnyt főképp a magyar üldözőseregnek köszönheték az osztrákok. Így kerültek lassan Kerekes Zsigmondék is mind beljebb és beljebb a nagy ellenfél hazájának belsejébe. Az osztrák sereget Lotharingiai Károly herceg, a császári sógor és Daun vezették. Az osztrák diplomácia már megcsinálta Versaillesben, hogy a birodalmi hadsereghez francia szövetséges csapatok is csatlakoztak volt. Már Leipzig tájékán állottak, mikor Nagy Frigyes ismét ketté osztotta a közben, mint láttuk, már egyesült volt seregét. A nagyobbik részt otthagya Ágost-Vilmos vezér-utóda, Bevern hercegnek vezetése alatt, ő maga azonban Szilézia védelmére indult, mert az osztrákok most ezt fenyegették. Nemsokára Bevern is követte. Csatára is került a sor s a mieink győztek. Nádasdy, az ekkor 50 esztendő generális, személyesen vezette rohamra huszárjait. Lóháton ugratta át maga is a porosz sáncok mellvédét és a kézitusában meg is sebesült. Nyitva állt az út az ország belseje felé. Útközben pedig a fővezér-lotharingiai herceg (ez már ősszel volt), írásbeli jelentést kér Hadiktól: lehetségesnek tartaná-e Berlin megtámadását? És Brandenburgban ekkor már annyira rettegnék a magyaroktól, hogy Hadik ajánlja is a berlini expedíciót. Csupán hirtelen közbejött betegségén s Frigyes egyik alvezérének, dessau Móric hercegnek fenyegető felléptén múlik, hogy erre most mégsem kerül sor. A következő hónap azonban meghozza ezt is. Miután Bevernt Breslau felé szorítják az osztrákok előre, Berlin felé nyitva marad az út. Október 10-én nem messze

Berlintől, egy elstermenti kis faluból indult el Hadik párezzer emberével, hogy elfoglalja a fővárost, ahol a királyné is tartózkodott. Nem tartozik ide ennek ecsetelése, hisz Kerekes nem vett részt ebben az expedicióban, elég, ha az általános kép vázolása céljából felemlítjük, hogy mint az köztudomású, az akció sikerrel járt, a magyarok az udvart Potsdamba ugrasztották, rengeteg sarcot hoztak és, néhány órával a dühöngő dessauai Móríciz felmentő seregeinek megérkezése előtt, éjjel kényelmesen kivonultak Berlin város kapuján.

Közben az osztrák főszereg előre nyomult Breslau felé, Bevern nyomában. Rövidesen meg is érkeztek ide. November 22-én támadták meg az osztrák-magyar seregek a Breslau városa előtt álló poroszokat. Kerekes szintén kiűntette magát ezredével ebben az ütközetben. Óriási vérengzés és katonai szempontból nagy jelentőségű csata fejlődött itt is ki. A megerősített föld- és kőszáncokat ostromolták Kerekesék és a parancsnoksága alatt álló Hallergyalogezred. Rettenthetetlen bátorsággal vetették magukat a magyarok a télvízi hidegben a jól kiépített sáncokra, de meg is volt a haláltmegvető bátorságnak a katonai eredménye. Maga a porosz fővezér, Nagy Frigyes kedvenc hadvezére — Bevern — fogságba esett: a porosz sereg menekült, Boroszló megadta magát s a német hadak roncsait Ziethen lovasgenerális próbálta észak felé megmenteni. Az osztrák hadvezetőség újjongott, Esterházy nagyon megdicsérte Kerekeset, sőt a főhadvezér, a császár testvére, lotharingiai Károly is külön elismerését fejezte ki Kerekesnek.³⁴ Esterházy bizonyítványa így szól:

„Ich Endes gefertigter Attestire Hiermit, dass, der damahlige Obristwachtmeister nunmehrige H. Obrist Lieutenant des löbl. Hallerischen Infanterie Regiments Sigmund v. Kerekes Bey der Glorieusen Eroberung der Feindlichen Schantzen und erfochtenen Glücklichen Bataille Bey Bresslau den 22-ten Novembris 757 mit dem Besagt seinem Comando unterstandenen Loblichen Regiment sich emsig aufgeföhret, und auch zu der glücklichen Endschaft Vieles Beygetragen hat. Welches also mit meiner Unterschrift- und angebohrenen Insigl Bekräftigen wollen.

Sig. Feldlager Bey Heinitz³⁵ den 10. 9bris³⁶ 1757.

Gr. Nicolaus Esterházy Gral F. M. Lieut.³⁷

³⁴ V. ö. *Hirtensfeld* i. m., i. h.

³⁵ Sziléziában, Breslautól nem messze.

³⁶ Ez persze Kriegsarchívbeli másolati hiba. Ugyanígy szerepelnek dátumhibák, mint látni fogjuk, magán a kérvényen is.

³⁷ Maria-Theresien-Ordenskanzlei, köt. F. IV. K. 15. sz.

Amint Esterházy Miklós írásából látjuk, Kerekes ekkor már, közvetlenül breslauer érdemeiért, alezredessé lett.

Kerekes elhatározza, hogy a Mária Terézia rendért fog folyamodni. Kolinért, melyért mint maga is mondja, amúgy is majd mindenki, aki csak „valamennyire is” kitüntette magát, megkapta a rendjelet. Mint láttuk, a rend alapszabályainak megfelelően sorra íratja meg az előírt, szokásos bajtársi bizonyítványokat, ill. följebbvalói elismeréseket. Ügylátszik, felülről is biztatást kellett kapnia — ha figyelembe vesszük, hogy naponta érintkezhetett Daunnal, Nádasdyval, Hadikkal, sőt az őt megdícsérő lotharingiai herceggel is, nem nehéz az „előpuhatolozásokat” elképzelniünk, amelyek a kérvény beadását s a magas pártfogók biztosítását megelőzték a poroszországi táborozásokban. A Heinitz melletti táborban, nem sokkal breslauer, második hőstette után, megszületett a kérvény is, melynek rövid szövegét itt adjuk. (Ezek az írások eddig teljesen ismeretlenek voltak.)

*„Allerdurchlauchtigst Grossmächtigster
Unüberwindlicher Römischer Kayser
König zu Jerusalem.*

Allergnädigster Kayser, König und Herr Herr!³⁸

Nach dem Euer Kayserl. Königl. Majestät allergnädigst geruhet, durch Errichtung Eines hohen Militarischen Ordens diejenigen Officirs zu unterscheiden, welche durch vorzügliche Thaten sich besonders Distinguiren, als onermangeln Euer Majestät aller unterthänigst vorzutragen, wie ich nicht nur, durch meine 24 jährige Treue Dienste dem wahren Nutzen des Allerhöchsten Dienstes, jederzeit zu Befördern mir eyfrigst habe angelegen seyn lassen, sondern auch das Glück gehabt Bey nachstehend sich ereigneter Occasion zu seyn, und durch Tapfere auf, und anführung des Regiments zur Erlangung, der erfolgten Siege Vieles Beyzutragen, es bestehet aber meine Dienst Leistung in Folgenden.

Bey der Sieghaftesten Bataille den 18. ten Juny 757 Bey Chozemiz³⁹ Habe die Ehre gehabt als Major das Lobl. Regiment dergestalten anzuführen dass nachdeme die Regimenter von den 1.tem Treffen Zusammengeschossen worden, und der Feind schon auf die anhöhe penetrirret, ich mit mit dem Regiment den Feind Zurückgeschlagen, und in das 1. te Treffen Vorgerücket, und da der Feind noch drey malen sich Formirret und Neuerdings attaquirret hat, ihn allemahl glücklich repousirret und endlichen mit dem Saabel in der Hand auch zum weichen gezwungen,

³⁸ Eredetije a bécsi Kriegsarchivban, „Maria Theresien-Ordenskanzlei“ köteg F. IV. K. 15. sz. alatt. Rendes, akkori kérvény-formátumban, felzettel, a folyamodó sajátkezű aláírásával.

³⁹ A kolini csatát érti alatta.

mithin zur Gewinnung der Bataille den anfang gemacht, und zu der glücklichsten Endschaft sehr Vieles contribuiret habe, Bey welcher gelegenheit das Regiment 30 Ober Officirs, und 726 vom Feldwebel an Todt und Blessirten gehabt ich auch selbst 2 Blessuren überkommen, und wie ich die Erste Bekommen selbe nicht viel geachtet, weder verbinden Lassen, sondern dem Feind ein Tapferen widerstand geleistet, und Bies ich nicht auch die 2.te überkommen, mich nicht reteriret.

Zweytens Bey der Glorieusen Eroberung deren Feindlichen Schantzen, und erfochtenen glücklichen Bataille Bey Bresslau den 22. ten Novembris 757 habe ebenfals mit dem Regiment die Gnade gehabt mein möglichstes Beyzutragen, welches auch der H. General Feld Marschal Lieutenant Nicolaus Graff v. Eszterhaszy⁴⁰ Vermög dem allerunterthänigst Beygefüigten Attestat Bekräftiget.

Allernädigster Monarch! mein in vorstehenden 2 en Puncten Enthaltene verdinste, hätten mich schon Lengst Berechtiget, gleich denen übrigen Staabs Officirs, welche zu derley attacken employret, mich zu dem Allerhöchsten Thron Euer Majestät zu wenden, und zur Belohnung meiner Bravour, welche Bey diesen gelegenheiten erzeugt, den Ritterlichen Orden zu imploriren, da ich aber in vorigen Jahre abwesend mund zu Errichtung eines Neuen Bataillons in Hungarn Commandirt, mithin von denen Benöthigten Herrn Zeigen entfernt ware, Alss habe solches Bies anjetzt ausgesetzt sein zulassen mich genöthiget Befunden: Ergeheth demnach an Euer Majestät mein allerunterthänigstes Bitten mir durch Conferirung des hohen Militair Ordens die Allerhöchste Gnade wiederfahren zulassen, worgegen mich dessen auch in zukunfft mehr, und mehr Verdint zumachen, mein äusserstes Bestreben sein Lassen werde. Ich getröste mich einer gnädigsten erhörung um so mehr, alss mir wissend, dass alle diejenigen, sosich Bey der Colliner Action nur in etwas Signalisiret Haben mit erwehnt Hohen Orden Belohnet worden,⁴¹ Empfehle mich in aller Unterthänigkeit zu Allerhöchsten Hulden, und ersterbe in Tiefester Subjection.

EUER KAYSERL. KÖNIGL. MAJESTÄT

Sig. Feldlager Bey Henitz
den 10. 9 bris 757⁴²

Allerunterthänigster
allergehorsamster
Sig. v. Kerekes
Obristlieut. v. Haller“.

⁴⁰ Kerekes említett parancsnoka, aki alól épp a kolini csatában 3 lovat lőttek ki. Szintén Mária-Teréziás.

⁴¹ Érdekes ez a mondata Kerekesnek. Jellemző, miként vélekedtek a katona-kortársak az első Mária-Terézia-rend adományozásokról. Pedig ne feledjük el, hogy ez a fogalmazás finom, udvarhoz címzett, óvatos kifejezési mód bizonyára.

⁴² Ennek a hibás írásmódjára kitértem már az előzőekben.

Kívül: „DEM ALLERDURCHLAUCHTIGST GROSS-
MAECHTIGSTEN UNÜBERWINSLICHSTEN
RÖMISCHEN KAYSER KÖNIG ZU JERU-
SALEM.

Allerunterthänigstes Memorialie
des
Obristlieut. Siegmund v. Kerekes
Vom Lobl. Hallerischen Infanterie
Regiment
Um Erlangung des Hohen Militarischen
Maria Theresien
Ordens“.

III. Kerekes emelkedése és magánélete.

...Szándékkal vittük a kutató nagyítóüvegét egészen közel ezekhez az eseményekhez: ezek voltak ugyanis azok az idők, amelyekben Kerekes kiugrott kor-, és sorstársai tömegéből.

Breslau után, a hétéves háború további során, nagy vereség érte — jóformán az első — a habsburgi seregeket. Nagy Frigyes megverte Leuthennél a lotharingiai herceg-fővezért. A csatatéren a magyar vezér, Nádasdy és a lotharingiai herceg közt éles szóváltás is támadt. Az egyszerre túlmerésszé lett lotharingiai Károlyt hazahívták, de nehogy a dinasztia tekintélyén csorba essék, a császári sógoron kívül — Nádasdyt is hazarendelték. Sőt, Mária Terézia életében többé nem is bíztak rá önálló hatáskörű parancsnokságot. Nem felejtette el neki a királynő éles állásfoglalását.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a háború irama megállt. Ez alatt a lanyha iramú események ideje alatt, 1758 vége felé, Kerekest otthon találjuk Magyarországon, és pedig a Délvidéken. Ügylátszik, sebesülései, érdemei, vagy ügyei elintézése, hihetőleg azonban hadi, szervező megbízatás és nem szabadság szólította őt hazájába.

1759 január legelső napján, életének ismét egy fordulópontjához jut. Aznap írja alá, immár otthon, Magyarországon, Csanádmegyében, puchói Marczibányi Lőrincz csanádi alispán tornyai, újonnanépült gyöngvörű kastélyában azt a szerződést,⁴³ mellyel az alispán és császári-királyi tanácsos Judit nevű fiatal lányának kezéhez jut. Hatalmas hozományt köt le az após, de egyelőre várni kell mindennel, mert mint az okmány mondja: most „az prussussal háború

⁴³ Ennek eredetije dr. ns. Szkalla Lászlónál van meg. Kisformátumú, pecsétes papírokmány, Kerekes sajátkezű aláírásával és K. S. monogrammos, vörös pecsétviasz lenyomatával.

vagyon.“ Hogy micsoda gazdagsághoz jutott ezzel a különben nem gazdag, soktestvéres pozsonyi katonatiszti ívadék, arra egyetlen adattal világíthatunk rá. Marczibányi Judit fivére, István, volt az a híres mecénás és emberbarát, akinek alapítványait ma is kiosztja évente az Akadémia, kinek templomi, kórházi, iskolai és kulturális adakozásai mellett, szinte eltörpül az a tette, hogy, amikor a Ludovika alapításánál a névadó császárné-királyné a nemzet koronázási ajándékát, 50.000 forintot, az első magyar tisztnevelő iskola felállítására szánta, akkor Marczibányi István v. b. titkos tanácsos egymaga tett le ugyanakkora összeget erre a célra.⁴⁴ Ennek a nővérét vette el Kerekes. Az após leányának 15.000 forint hozományt, rengeteg ékszert, ezüsteneműt, selyem díszes ruhát és 1759—64-ig 300, 1764—66-ig 600 forint évi apanázst adott, ami akkor nagy pénz volt.⁴⁵ Marczibányinak, az apósnek, különben majorátusa is volt ekkor a délvidéken.

Ez a házassággal a Majthényi, Kvassay, Huszár családokkal került különben közvetlen sógorságba — s ez vetette meg az alapját Kerekes vagyoni hatalmának is. Mert majd meglátjuk, micsoda pénzügyi tekintéllyé nőtte ki magát az egykori gyalogos őrnagy. Hogyan, mimódon ismerkedett meg Kerekes első feleségével — nem tudjuk. Társaságban? Hivatalos működése közben vetődött-e el a tornya! kastélyba? Avagy „ajánlásból“ — mint akkor szokásban volt — került-e Marczibányiék kastélyába — nem tudni. Való az, hogy a Marczibányiak dúsgazdagok voltak. Felvidékiek: nevük a „Marczi pán“ = Márton úr elszlávosítása. Összevásároltak rengeteg földet a török alól felszabadult délvidéken, ahol az élet és a gazdasági lehetőségek rohamosan fellendültek és nemsokára az ország első családai sorába emelkedtek. Amikor aztán később 1769-ben Kerekes apósa,⁴⁶ az öreg alispán meghal, — sok tízezer hold maradt utána Kerekesné testvéreire, Marczibányi István v. b. t. tanácsosra,⁴⁷ (1752—1810), Marczibányi Lőrinc torontáli alispánra,

⁴⁴ L. bővebben szerzőnek a Nemzeti Ujságban 1931. jan. 4. megjelent tanulmányát: „Megfeledeztek a Ludovika legnagyobb alapítványtevéjéről.“ Továbbá v. Szinay Béla tábornok válaszát jan. 8-áról. Szerző a bpesti rádióban is tartott róla előadást. — Marczibányi s testvéreinek médvés-címeres rézmetszete a Parlamenti Múzeumban van meg.

⁴⁵ L. a később hivatkozandó nagyszombati táblai pert.

⁴⁶ Kerekesné anyját kvassói Kvassovszky Juditnak hívták (1759-ben még élt; Kv. Zsigmond nővére volt) leánynevééről anyja után keresztelték a Judith névre Kerekesnét.

⁴⁷ Arcképet nem találtam eddig Kerekesnéről. A Tört. Arcképcsarnok azonban őrzi testvéreinek, Istvánnak és Lőrincnek olajképét. Rózsás, kerek kövéres arcú magyar arcok. Amikor később Kerekes meghal, nagyszombati házának leltárában szerepel az egész lakásberendezés.

(1786), a gyermek Marczibányi Annára, Marczibányi Borbálára⁴⁸ és Marczibányi Imre cs. kir. tanácsosra⁴⁹ (1790—1824). Kereskesné azonban ekkor már nem élt. Erről azonban később.

Hogy jó viszonyban is volt Kerekes a sógoraival, mutatja, hogy épp a mecenás hírben álló sógorának 1780. ápr. 7-én ő *ad* 25.000 rhénus forintot kölcsön...

Sorbamenve az eseményeken, ismertethetjük a következő esztendőök történetét. Kerekes visszamegy csapatához és 1760 január 23-án, tehát még a hétéves háború folyamán, nagy kitüntetés éri.

Végre ugyanis, folyamodására, megkapja, az V. rendjeladományozás alkalmával, a Mária Terézia-rendet, melyre érdemeket még az alapítás évében, ütközetében és alkalmakor 1757-ben szerzett. Hol vette át a diplomát, hol, ki tűzte mellére az aranszélű, fehér zománcos barokk-alakú keresztet, nem tudjuk. Ellenben kétségtelen, hogy akkor még csak alezredes, nem pedig ezredes volt, mint azt Hirtenfeld tévesen állítja.⁵⁰

Kerekes Zsigmond elérte azt, amit oly kevesen értek el az akkori nagyszámú tisztikarban, de különösen a magyar fiúk közt. Neve a legelső magyar Mária Teréziások egyike. Mindössze ily nevek: mint Nádasdy, Hadik, Esterházy előzik meg.

Most már egymásután jönnek az elismerések. Az egyik kitüntetés szinte a másikat éri. Közvetlenül utána ezredessé lép elő és megkapja régi ezredének, a „Haller Sámuel báró” ezrednek parancsnokságát, amelyet éveken át visel és vezet a hétéves háború további folyamán is.

Közben megszületik első gyermeke, Jozefa is, majd a második, kit Anna névre keresztelnek. Míg az asszony az otthoni kastélyban gyermekeit neveli, Kerekes a katonai és politikai téren újabb sikereket arat.

A Mária Terézia-renddel az alapszabályok értelmében a

Itt, főnöm tokban, egy elefántsontra festett miniatűr is találtatott Marczibányi Judithról. Ez 1781-ben volt — ma hol van: nem tudjuk.

⁴⁸ Mivel eddig ismeretlen, a debreceni, hivatkozandó perirat mellékleteiből közlöm, hogy Anna 1772. okt. 14. halt meg Szatmárban, Borbála meg 1764. febr. 20-án hiripi és ivácskői Szuhányi Antal ny. alezredeshez, szintén Szatmárba ment férjhez. Kerekes Zsigmond sógorai voltak még Majerszky Pálné, Tarkó Imre, br. Czetvicz (Zedtwitz) és „báró Szopek (Szobek) sógor uram”. A per Szuhányiék pöre.

⁴⁹ Ennek („Imrisko“-nak nevezték a családban) unokája volt az utolsó Marczibányi-lány: Karácsonyi Jenő gróf, a nemrég elhunyt budai palotaúr édesanyja. Ötméteres nagyságú családi olajképeiket nemrég árverezték.

⁵⁰ *Hirtenfeld* dr. id. munkájában azt mondja róla: ... „Da er während der Dauer dieses (Siebenjährigen) Krieges mehrfältige Beweise

kinevezéssel együtt magától járt a német-római szent birodalmi lovagi cím is. Ennek — a birodalom és a birodalmi jogrend akkor még teljességében fennállván — volt akkor még értelme. Ennek ellenére sem találtam egyetlen adatot sem arra, hogy Kerekes ezt a címet valaha is használta volna. Igaz, hogy ez általánosságban nem is volt szokásban a tisztikarnál. Azonban a rendjel alapján a bárói rangért is lehetett folyamodni: erre is jogcíme volt a rendlovagnak.⁵¹ Kerekes nem is mulaszt el semmit, ami emelkedését előmozdíthatná: és 1761. jan. 3-án a császárné alá is írja, mint az osztrák örökös tartományok ura, Kerekes bárói diplomáját az örökös tartományokra kiterjesztett joghatással. Ekkor azonban Kerekes — rövid alezredesség után — már ezredessé lépett volt elő. Arra, miként vélekedtek az akkori bécsi hatalmasságok a személye jelentőségéről, adalékul szolgál az a jelentés, amelyet Chotek gróf intéz érdekében a cs. kir. Commercium igazgatóságához Bécsben.

Ez elmondja⁵² Kerekes bárói rangra emelésének előzményeit és okait. Rövid lévén, szövegét itt adjuk.

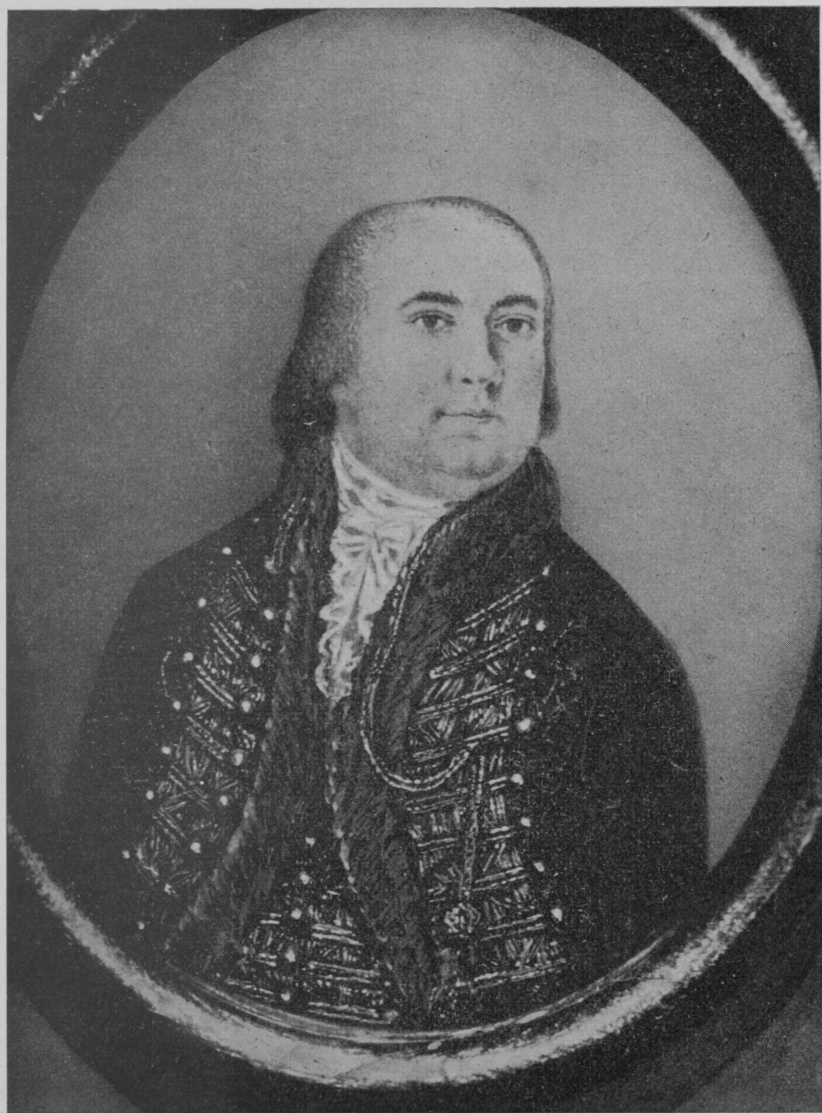
„Nota an das k. k. Commerciums-Directorium.

Nachdeme Ihre kayserliche Königlich Apostolische Mayestät dero bestelten *Obristen* des Hallerischen Regiments zu Fuss und Ritttern des militärischen Marie Theresiae Ordens Herrn Sigmund von Kerekes auf sein *allerunterthänigstes bitten und in mildester Erwögunq* seines guten altadelichen Herkommens sowohl als auch deren von ihme bereits vor mehreren Jahren her zum gnädigsten Wohlgefallen erspriesslich geleisteten *auch noch gegenwärtig mit unermüdeter Treu und Tapferkeit fortsetzender treueghorsamster Kriegsdiensten* und andurch erworbenen Verdiensten die besondere Gnade gethan und ihn samt aller seiner ehelichen Leibeserben und derenselber Erbens-Erben männ- und weiblichen Geschlechtes Kraft eines unterm 3. Januarii laufenden Jahrs mit allerhöchst eigenhändigen Unterzeichnung ausgefertigten Diplomatis in den Freyherren-Stand gesamter Erb-Königreich-Fürstenthum und Landen mit dem Ehrenwort Wohlgeboren gnädigst gesetzt, gewürdigt und erhoben;

seines Eifers und ausdauernden Mutes gab, so rückte er rasch zum Oberstlieutenant u. 1760 zum *Oberst vor*...“ A Mária Terézia-rend kinevezési protokollumában ez áll róla: „*Oberstl. v. Kerekes* wird Ritter 5. Promotion v. 25. Jänner 1760“. Vide P. V. 5. M. T. R. lt.

⁵¹ A Statutumok szerint: „... 57. §. Nebst dem allen soll aber nicht minder denjenigen Grosskreuzen und Ritttern, welche es begehren, den Herrenstand, *nämlich das Baronat* ertheilet, und das gewöhnliche Diplom unentgeltlich ausgefertigt werden...“ (Mária Terézia-Rend egykorú alapszabályai).

⁵² Bundeskanzleramt Wien, E. No 268. 35. sz. alatt tárgyálva.

Báró Kerekes Zsigmond es. kir. kam., tábornok (1720—81)*

* Leányági leszármazóinál őrzött eredetije feltűnő hasonlóságot mutat fiának, Károlynak ismert arcképeivel. A kép felirata azonban ez: „Báró Kerekes *Zsigmond*“. A festmény zöld díszruhában ábrázolja a generálist.

Als wird einem löblichen Kayserlichen Königlichen Commerciën-Directorio solche oberwähnten Herren Imperanten zugewendet allerhöchste gnadens-Bezeigung hiemit zur nachrichtigen Wissenschaft und gefällig weiterer Verfügung in Freundschaft onverhalten, damit besagter Herr Sigmund Freyherr von Kerekes⁵³ und alle seine eheliche Descendenten beyderley geschlechts für Freyherren und Herrenstandes-Persohnen erkennet und gehalten, ihnen auch der Titul und das Praedicat Wohlgeborn gegeben und zugeschrieben auch sonst dieselben aller Ehren und Vorzügen, deren der *Freyhernstand in dem heiligen Römischen Reich*, dann gesammten Erb-Königreich Fürstenthum und Landen sich gebrauchet und zu bedienen fähig ist, theilhaftig und genussbahr gemachet werden.

Wien, den 21. Martii 1761.

Graf Chotek.⁵⁴

Az oklevél, amely három hónappal azelőtt bárókká tette Kerekest és családját, nem tett pontot további emelkedésére.

A hétéves háború 1763-ig tartott. Tehát már mint ezredes, Mária Terézia-rendlovag és báró még két évig harcol Kerekes ebben a hadjáratban a Habsburg-birodalom zászlajáért. Érdekesnél érdekesebb személyiségekkel kerül itt összekötetésbe és ismeretségbe. Gvadányi generális, Orczy Lőrinc a költő, Laudon, Henrik porosz herceg, a hadvezér, Maurice de Lacy gróf osztrák tábornagy, Seydlitz, Ziethen, érdekesnél-érdekesebb szereplői e kornak, harcolnak mellette vagy ellene ezekben az években. A bécsi udvarnál és főhaditanácsnál is sokszor lehetett dolga a Mária Teréziás ezredparancsnoknak.⁵⁵

Vége 1762. november 24-én Daun és Nagy Frigyes fegyverszünetet kötöttek és pontot tettek a hosszantartó háborúskodás végére. Téli szállásaikra vonultak és megkezdődhettek a béketárgyalások, melyek azonban csak hónapok múlva, 1763. március 1-én fejeződtek be, a hubertsburgi íróasztalok mellett, ahol is a békeokmányt aláírták és kicserélték. Kerekes negyvenhárom éves volt ekkor: mint

⁵³ V. ö. különben Góthai Almanach, Freiherrliches Taschenbuch 1937. évf. „Kerekes de Cziffer et Kerekesháza” bárói és „de Abaujszántó” nemesi család ismertetését.

⁵⁴ Eredetije a bécsi Hofkammerarchivben, Familienakten C. 70 alatt. — V. ö. még Kerekes működésére a köv. adatokat: Esztergomi főkápt. 1767. caps. 71. fasc. 4. No. 61. Lib. 39. fol. 82. Esztergomi főkápt. 1774. caps. 71. fasc. 14. No. 25. Lib. 40. fol. 365. Esztergomi főkápt. 1776. caps. 71. fasc. 17. No. 7. Lib. 41. fol. 125. és orsz. lt. táblai perek, appell. 1587, 2556.

⁵⁵ V. ö. Fest: Br. Dévay Pál altábornagy c. munkájával.

mondottuk, nagy katonai érdemek, ezredesség, Mária Terézia rend, báróságszerzés, magánvagyon állt immár a háta megett. Kerekes Zsigmond a háború végeztével kezdett már a békésebb magánéletére is berendezkedni.

Néhány évi békességes családi élet után azonban váratlanul nagy gyász érte. Fiatalon meghalt felesége, Marczibányi Judit. Két kislányuk árván maradt. A halál 1767 után következett be, mert ekkor még „ipamuram”: Marczibányi Lőrinc alispán 10.000 forintot fizet le vejének és lányának, mint azt a későbbi periratok mutatják. Ezzel „excontentálta” vejét.

Kerekes illően eltemette és meggyászolta fiatal feleségét. Azonban a vitéz ezredes nem volt valami érzelmes ember. Gyermekének anya kellett és ő bizony nemsokára újra megnősült.

Második felesége mágnásasszony volt. Igaz, hogy az új hitves nem az Árpádkori ősi magyar főnemességből származott, hanem csak egy Rákóczi-korabeli ügyvédből vice-nádorrá és diplomatává lett politikusnak: a híres memoáíró Tolvay Gábor bárónak az unokája volt. Kerekes bizonyára rokoni körben, a Felvidéken ismerkedett meg második feleségével, kinek édesapja köpösi Tolvay János gróf, arany-sarkantyús vitéz, hétszemélynök és generális adjutáns, a bars megyei Nyer várkastélyban lakott. 1751-ben a verebélyi és szentgyörgyi érseki szék nádorává iktatják őt nagy ünnepélyességgel.⁵⁷ Az ő lányát: az akkor harminc év körüli Juliannát jegyzi el Kerekes Zsigmond. Mint említettük, rokoni körben ismerkedhetek meg, mert a menyasszony nagynénje, Tolvay László pozsonymegyei birtokosnak volt felesége.⁵⁸

Az új feleség tizenhét évvel fiatalabb volt Kerekesnél. 1737. dec. 16-án született. Büszke édesanyja, született Kéry Júlia grófnő volt, kinek ereiben a Drugethek, Csákyak, Pálffyak, Erdődyek vére keringett. Kerekessel az ifjú grófnő 1768-ban esküdött meg.⁵⁹

Nem is egész egy évig élt azonban csak az ezredes a fiatal grófnővel: 10 havi házasság után Tolvay Júlia is

⁵⁶ *Ethey Gyula dr.*: A Zoborvidék multjából (Nyitra, 1956) 74. old. — 1717-ben szerezték a néveri kastélyt Tolvayék. — Ered. okiratok dr. Ethey Gyulánál Alsószelezsényben.

⁵⁷ Eszterg. érsek világi lev. 25. R.

⁵⁸ Ez a Kerekes László nagy házat vitt. Arról volt híres, hogy az 1722-i híres országgyűlésen kardot rántva, nagy verekedést idézett elő. (L. Bartal: A Csallóköz tört. vázlata.) — Valószínűleg ezekhez a rokonokhoz vezetnek az ismerkedés szálai is.

⁵⁹ A Tolvay család nemzedékeken át (1673—1811) vezetett latin naplóját br. Orczy Andor őrzi Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyében. V. ö. még Századok 1880. 293—29.

meghalt. Valószínűleg egyetlen gyermeküknek, Juditnak születésekor. Ezzel Kerekes már második feleségét veszi el. Azonban nem nyugszik. Ügylátszik, azért is nőül mindig újra és újra, mert fiút akar. Trónörököst. Eddig pedig csak lányai vannak. Ha született is talán fiúgyermek, az fiatalon meghalhatott, mert nem szerepel egyetlen sem eddig, egyetlen okmányon sem. Pedig bizonyít minden vágya és aggodalma, hogy kiért küzdött, emelkedett egész életében; ki folytassa dicsőségesen megkezdett életmunkáját?

Végre: amikor harmadszor rak családi fészket Kerekes, fiúgyermekkel áldja meg házasságát az Isten.

Báró Kerekes Zsigmond tábornok ugyanis második feleségének halála után egész rövid időre — ismét újra meg-nősült. Az új házastársak jegyességi szerződése 1769. okt. 31-én Kőszegen (Küszöghön) kelt. Új jegyese egy Sigray bárónő volt. 1769. nov. 19-én a később grófságot kapott, de akkor még csak báró alsó-, és felsősorányi Sigray Károly val. belső titkos tanácsos, somogyi főispánnal, apósával, immár esküvőjekor, kötelezvényt írat Kerekes alá.⁶⁰ Ebben kijelenti, hogy lányát, Magdolnát elveszi, de illő hozományt is kiköt persze. Ő maga még a jegyességi szerződésben 20.000 forintot és nagyszombati házában lakását köti le új feleségének.

Kerekes tehát feleségül veszi a huszonegyéves Sigray lányt és vele él aztán végig, haláláig. Első huzamosabb családi életét kezdi meg ezzel Kerekes Zsigmond. Később aztán 12 évet és néhány hónapot tölt vele együtt.

Érdekes rövid pillantást vetnünk arra a nőre, aki hő-sünk élettársa lett.

Sigray Magdolna bárónő megint csak lényegesen fiatalabb volt férjénél. Még többel, mint Tolvay Júlia. Huszonnyolc egész évvel volt ifjabb; 1748-ban, míg férje 1720-ban született. Innen is van aztán, hogy míg a férj nagy királynőjének, Mária Teréziának halála után egy évvel örök álomra hunyja be szemét, Sigray Magdolna még végig éli II. Józsefet, a francia forradalmat, II. Lipótot, I. Ferencet, Napoleont, a Bourbon-restaurációt, sőt mostohafivérének,⁶¹

⁶⁰ Eredetije leányági leszármazóinál. V. ö. *Nemz. Múz. kézirat-tára: Marsovszky: Insignia Comitum etc.* II. 175; *Szepesm. tört. társ. ért.* X. 385., *Márki S.: Arad város és vm. tört.* II. 694.; *Andretzky: Baranya vm. nemesei* 48. — *Barna J.—Sümeghy D.: Nemes csal. Csanádvmben.* 125. — *Lehoczky: Stematographia* I. 19. II. 397. v. *Hellbach: Adelslex.* I. 646; *Kiss Bálint: Az Árpádok kir. vére Magyarország családai*ban: „P” tábla és *Reviczky: A vágújhelyi prépostság tört.* 114.

⁶¹ V. ö. a Szirmay-féle nyomtatásban is megjelent *Napló és Szimonidesz László lelkész úr készülő, kéziratosa munkájának okirat-anvágával.*

a kéjenc, csúfarcú, szabadságeszmékért rajongó Sigray Jakab grófnak Martinovich apáttal való lefejezését is a budai Vérmezőn.

Édesapjának több felesége volt. Az ő édesanyja a gazdag nagybossányi és nagyugróczy Bossányi Zsófia 1751-ben elhalt, apja aztán újra megnősült, egy emelkedőben levő politikusnak, Szvetics grófnak, egy Batthyány-vőnek⁶² a lányát veszi el. Az anyja halálakor mindössze 3 éves kis árvalányt apja később Széchenyi Ignác grófék házába adta nevelődni.⁶³ Itt nőtt fel a kis Sigray bárónő. Anyai rokoni, mágnás atyafiságú, büszke, felvidéki és csallóközi ősnemesek, Motesiczkyek, a fölbári híres uradalom nyolczados örökösei, Balassák, Amadék; apja részéről azonban emelkedni akaró udvari politikusok tehetségeit örökölte.⁶⁴ Kemény, egyedül felnőtt, erélyes asszony. Kerekesel valószínűleg úgy került össze, hogy édes fivére, Sigray Nepomuk János báró, Kerekes alatt volt katonatiszt, épp az ő ezredében szolgált ekkor, a Haller ezredben. Ez később gróf is lett; neje Lukáts Mária. 1774. kapitányi rangban még ott szolgált.⁶⁵ Így hívódott fel talán ezredesének figyelme az ő hajadon hűgára.

Ettől az időponttól kezdve pozitív adataink vannak, hogy Kerekes állandóan Nagyszombatban lakik családjával. Házuk a Szűr-Szabó és Sarkantyús-utcák kereszteződésén álló sarokház volt. Cserenyey János özvegyének háza és az Orsolyarend szerzetének háza voltak a szomszédai. Mint az egykori jegyzőkönyvek mondják: „... másfél házhelynyi residentialis fölház és 2 házhelyből álló kert, appertinentiákkal (tartozékokkal)“ volt, amelyhez egy majorház s a városon kívül, a Szőlőhegyen egy „40 ember kapáló“

⁶² „Nagyságodi, Vellékei és Pletiniuzai“ Szvetics Jakab gróf, kir. személynök és kamarás. Arcképe a Tud. Akad. tört. arcképcsarnokában.

⁶³ V. ö. dr. *Bártfai-Szabó L.*: A Széchenyi csal. monogr. II. k. (110—111.).

⁶⁴ Édesapjának olajfestménye nemcsak Sigray Antal gróf ivánci kastélyában, de a Magy. Tört. Arcképcsarnokban is megvan. Szikár, csontos, keskeny arcú és száju, beretvált ember néz le róla. A barokk portréfestő stílusának megfelelőleg, kezével egy levélre mutat, mely előtte fekszik megírva, s melyen az ő többsoros tulajdonsái olvashatók.

⁶⁵ V. ö. Haller ezredbeli szolgálatára a gr. Fekete György országbíró és gr. Batthyány zászlósúr által hitelesített kamarási táblájával. Kelt Pesten 1774. szept. 16-án az orsz. lt. cancelláriai osztályán őrzött cs. kir. aranykulcsosi ősfák között. Az utána való örökségen Kerekes Zsigmond unokái még pörösködnek és a kir. udv. kancellária előtt: 1855, 6156, 8259, 14079 sz. alatt L. még: be nem fej. táblai. indexek 1805. (országbírói iratok) br. Kerekes-Vigyázó, továbbá br. K.—Sándor, br. K.—gr. Pálffy és Terstyánszky peren 57/2. és 58/2. sz. alatt. — Míután ismeretlen, itt közlöm, hogy ennek a Sigray Jánosnak egy Dávid nevű fia is volt.

nagyságú szülő is tartozott. 1769-ben már Kerekesé a nagyszombati ház. Itt születik meg Nagyszombatban, végre fia is, kit Borromeus-Károly-Vencel névre keresztelnek, és pedig 1770 körül. A kisfiú igen jó észbeli tehetségeket árult el már fiatal gyermek korában is; szülei a legnagyobb gondal nevelték. Nagyszombatban ősi Pázmány-alapította jezsuita iskolák, egyetem stb. lévén, könnyű volt a gyerek otthoni taníttatása. Jezuíták vették kezükbe a vallásos, katolikus kis báró taníttatását.⁶⁶

Az apának, Kerekes bárónak nemsokára még egy fia: Antal is születik,⁶⁷ ki azonban 1777 előtt meghalt, mert a magyar bárói diplomában már nem szerepel a gyermekek közt. Sőt az akkori késedelmes diploma kiállítási formákat figyelembe véve, legalább is jó pár hónappal, 1777 szeptemberé előtt kellett meghalnia. — Nyúljunk kissé előre az események fonalában és mondjuk el ehelyütt egyszerre Kerekes és Sigray Magdolna többi gyermekeit is. 1776. július 11-én Nagyszombatban még egy lányuk született: Mária-Anna. Róla többé említés nem történik; úgylátszik, fiatalon elhalt. Aztán még egy utolsó gyerek is születik, ki azonban a szülők és a rokonok akarata ellenére kötött házasságot és nekik sok bánatot is okozott. Ennek életéről azonban majd csak később szólunk a teljesség kedvéért néhány szót.

Még 1769. őszén aug. 20-án, tornyai kastélyában hal meg különben Kerekes Marczibányi Judittól született kislányának nagyapja, az öreg csanádi alispán, Harruckern egykori ügyletfele is. Tekintélyes ingó vagyont örököltetett utána a két kis Kerekes bárónő, csak úgy, később, 1769 után, mint anyjuk hajadoni sorban elhalt Erzsébet nevű (Lizinek hívták a családban) nőtestvérétől is. Az egykori szegény, mint írásaiból látni, meglepően világos látású felvidéki nemes, Marczibányi Lőrinc, ki egy lóval jött le Csongrádba megyei nótáriusnak (1738), és adósságból vette első birtokát, rengeteg vagyont hagyott maga után; unokái, Kerekes Zsigmond gyermekei, nem nagy hasznát vették már ekkor. Földet ugyanis nem örököltek. A Marczibányi Lőrinc-alapította délmagyarországi majorátus csak 3 fiának szólt; a lányok készpénzt kaptak, Marczibányi végrendeletében⁶⁸ meghagyta, amit az „Institutio Majoratus”-ban is kinyilatkoztatott; „Átkozott legyen, aki az ellen zúgolódni fog.” A fiúkat

⁶⁶ *Szinnyei*: Magyar Irók Repertoriuma. Itt Kerekes Károly br. életrajzi adatairól is történik említés.

⁶⁷ Egy régi leszármazási táblán szerepel csak, amelyet a leányági leszármazók őriznek.

⁶⁸ L. 23. old.

munkára serkenti; a maga szegény életkezdését ismerteti s elrendeli, menjenek Egerbe juratusságra. — Mindenesetre hatalmas volt a Kerekesék Marczibányi része; hisz még köz-célokra is mennyi jutott ebből. Kerekes apósa, a későbbi nagy mecénás apja is pl. Kameniczán „ispitályt“, Nyitrán tanuló „convictorokat“ tart el, 3.185, majd 11.500 fl. költséggel; de jut még a jelentéktelen vinkai városi magistrátusnak is a többi alapítványon kívül az öreg alispán 1769. jan. 1-én kelt, gyengülő kezekkel írt végrendeletében. Legidősebb fia alapítványainak meg, — a Marczibányi díjtól a Császárfürdőig, a templomoktól, budai kórházaktól a Nemzeti Múzeumi drágakőgyűjteményig — különösen se szeri, se száma; ez azonban már nem tartozik ide.

Még sok minden más is történt Kerekes Zsigmonddal ebben az évben. Nem tudni, közvetlenül minnek a hatása alatt, bizonytalán házasságkötési tervei is szerepet játszottak ebben, — de tény az, hogy az 1769. év tavaszán, március elején esküvője előtt pár hónappal Kerekes átadja a Haller ezred parancsnokságát gróf Browne János cs. kir. ezredesnek, a híres, török rabszolgából balti (Esztország) kormányzóvá lett marsall fiának. Éspedig, mint akkor szokásos volt a hadseregben, igen tekintélyes összegért: 2000 forintért.⁶⁹ A leköszönt ezredes pedig tábornokká lép elő és útja a nyugdíjazáshoz vezet. Nagyszombatban, tágas palotájában éli le aztán családi békességben, esztendeit a majd ötven éves generális.

Mindazonáltal Kerekes az alatt az idő alatt is közreműködött, persze lassú, kényelmes módon, ügyei előrehaladásában. Megvan például egy 1771. március 9-én írt levele,⁷⁰ amelyet Návay csanádi szolgabíróhoz, első feleségének családi barátjához intéz. Ebben például (a levél célja épp a Marczibányi-örökséggel függ össze) — említi, hogy mostani apósa, Sigray Károly, beszélt már ügye érdekében nemcsak az assessorokkal, meg a tábla elnökével, de még magával a királyi személynökkel is, akik mind a legkedvezőbb tárgyalási időpontot és egyebeket is helyeztek kilátásba. A nyugalmazott generális tehát, látjuk, befolyásos rokonságát alaposan igénybe vette s mozgósította, ha anyagi természetű ügyei sikeres elintézéséről volt szó. Ismervén a régi magyar

⁶⁹ *Wurzbach* Biographisches Lexikonja is említi ezt a tényt, Kerekes élete itt is röviden tárgyalva van. V. ö. *Angerer*: *Illustrierte Geschichte der Armee; Zeigner és Ottenfels*: *Hundert Jahre Wehrmacht*.

⁷⁰ Debreceni ker. táblai per 92. 74. „Szuhányi contra Marczibányi“. Kerekes levele magyar nyelvű; élénk, rövid mondatok. Kerekes, ahol csak tehette magyarul írt.

jogszolgáltatás évszázados lassúságát, beláthatjuk, hogy erre szükség is volt.

Lássunk azonban most már közbevetőleg valamit Kerekes vagyoni viszonyairól is.

Hihetetlenül meggazdagodott. Míg fiatal korában, rengeteg testvérével együtt valószínűleg inkább szegénységben nőhetett fel — (adat van rá például az Orsz. Levéltárban, hogy egyik testvéröccse, Mihály, még mint fiatalember, odahaza egyik jobbjágyától kér kölcsön pénzt) — addig, ahogy társadalmilag és katonailag emelkedett, úgy emelkedik vagyoniilag is. Háromszor megismételt gazdag házasságában tulajdonképpen csak a Sigray nász hozományával járt rosszul; az utódok még az unokákban is akartak pörösködni a Sigray által ki nem adott hozományért.⁷¹ A fiatalasszony ugyanis mindössze ezer forintot kapott, — „mert nem volt idő elkészülni az esküvőre“ — írja a kötelezvényben az após. Csak később örökölt Sigray Magdolna sokat, amikor apja tovább emelkedett, gróf lett. (Ő is benne van a grófi diploma szövegében, mint adományos, persze már mint „férjezett báró Kerekes Zsigmondné“).⁷² Ezek közt a birtokok közt főleg Likócs uradalom képviselt nagy értéket. Ezt egyízben, a XIX. század elején, 28.500 forint adósság fejében le is akarták foglalni, de Kerekesné jószágigazgatója révén megvédte. Később a Lánchíd- és első vasútépítő szitányi Ullmann Móricz, a szitányi Szitányi család zseniális és legendás vagyonú megalapítójának kezére jutott Kerekesektől.⁷³ Az ősi pozsonymegyei jószágok közül Czifferen és Dunaszerdahelyen volt Kerekes Zsigmondéknak ingatlanuk; ebben a megyében azonban Födemesen is tekintélyes ura-

⁷¹ V. ö. A többi pörrel is az orsz. lt.-ban (canc. 1854, 8555, 5593.) Jellemző, hogy még ágyneműt, dunyhaneműt is alig egy-két garnitúrára valót adott az okiratok tanuzása szerint Sigray leányának. Később még Kerekes fiági unokái is pörösködnek, hogy a Sigray nagy-anyai örökségüket nem kapták meg.

⁷² Debreceni tábla 92. 74. — A Marczibányi-sógorság összes adatai és Kerekes Zsigmond levele is megtalálható e pörnél.

⁷³ Liber Regius; közölve Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv I. köt. Főranguk: „Sigray“ címszó, ugyanitt „Kerekes, czifferi és kerekes-házi báró“ alatt K. Zsigmond leszármazói is ismertetve vannak. (I. 361. és 214.) Továbbá: *Kempelen*: Magy. főrangú csal. 156—157. old.

⁷⁴ Bécsi cancellária. 1855, 15675, 1851, 9555, 10984, 1821, 2252, 2975, 5100, 6254, 8607, 2252, 2246, 2975, 5100, 6254, 8607, 10475, 14595. (Az itt szereplő peres felek közt kiemeljük a Kerekes Zsigmondné pörölő Knaidinger József-András piarista atyát s rendjét.) V. ö. U. o. 1856, 5986. és 856. sz. alatti iratesomókkal. — Igen sokat szerepelnek Kerekes Zsigmondék; a Sigrayék által alapított árvaházba is sokszor akartak az unokák bejutni később. (L. orsz. lt. helytart. generális indexek 1790—1825.)

dalommal rendelkeztek.⁷⁵ Nagyszombat tájékán, Nyitrán is volt birtokuk. A két első feleség után pedig Csanád megyében, Délmagyarországon, Nyitrában, Pestmegyében és Barsban (Lak és Solt, Tolvay Júlia után) örökölték a gyerekek. Gyám és haszonélvezője ezeknek a birtokoknak persze az apa. Monografusaink is mint ritka vételt említik meg, hogy gróf Batthyány Ádám 1776-ban Nyitra megyében Maniga és Binócz nevű falvakat Kerekes Zsigmondtól, mint Tolvay Júliától való leánygyermekének gyámjától, nemkülönben a társtulajdonostól, gr. Tolvay Jánostól 155,000 forintnyi óriás összegért veszi meg.⁷⁶ De mindezzel még nem mondtunk el mindent. Majd látni fogjuk, hogy a sokat pörösködött,⁷⁷ adott-vett magyar földesúr-generális végrendeletében mennyi drágaságot hagy gyermekeire és hogy még az ország első mágnáscsaládait is ő segíti ki pénzzel. A Barthodeiszky-féle jogügyletben, melyben az esztergomi káptalan 1775-ben beavatkozik, még gr. Esterházy Imre generális, Kerekes Terézia sógora is belevonatik vagyonaival. A Kerekes-Barthodeiszky felek ügyvédje az ügyes Jesszenovszky János.

1777-ben újabb kitüntetés éri Kerekest. Kijárta magának a bécsi Hofburgban, hogy a magyar bárói ranggal is megadományozzák. Eddig ugyanis csak osztrák örökös tartományi báró, s mint ilyen, nem magyar mágnás és nem tagja törvény szerint az országgyűlés, a pozsonyi diéta, felső táblájának. Mint az a Mária Terézia-rendet nyert katonatiszteknel szokásban volt, most, évekkel az első adományozás után ismét a királynőhöz, Mária Teréziához fordul, hogy báróságát Magyarországra is kiterjesszék.

Ezt Kerekes meg is kapja. A diploma 1777. szept. 20-án kerül aláírásra a császári-királyi íróasztalon. Az aranyzsinóros, szépfestésű, címeres kötet⁷⁸ ismét felsoolja Kerekes érdemeit. Örökös magyar bárói méltóságot nyer általa a már báró Kerekes Zsigmond cs. kir. tábornok, továbbá élő gyermekei: Jozefa, Anna, Judith, Borromaeus Károly és Johanna. Ezzel a törvény értelmében a generális a magyar felső tábla

⁷⁵ V. ö. Pozsonym. monogr. Kerekes Zsigmondról itt is említés illetik 682. o.

⁷⁶ Nyitra m. monogr. is benn van, 596 o. V. ö. Eszt. kpt. L. 40 fasc. 295. c. 71. f. 13. No. 26, L. 40 f. 544. L. 41. 58, Lib, 40 f, 125 stb.

⁷⁷ Anyagi természetű pereit az orsz. lt.-ban a következők, főleg az 1722. évi újrarendezés óta területileg illetékes nagyszombati districtuális tábla előtt folytak le. Számuk fasc. 222. No 3807. 225 No 3829, 522 No 14., 227, 3965., 55 No 727., 29 No 403., 13 No 175., 178/a No 2890, továbbá a debreceni tábla fasc. 92 No 74. és Post Adv. 40.92; 25.58; 119.91; 141.6 alatt is. Anno 1788. III. 21. jelzet is, találunk adatot rá még a nagyszomb. tábla előtt.

⁷⁸ Eredeti példányok a leszármazóknál.

üléseire is bejárhatott és ott felszólalási joga is volt.⁷⁹ Élt-e vele nem tudjuk, azonban valószínű, hogy a csekély földrajzi távolság Nagyszombat és Pozsony között nem volt akadálya a minden iránt érdeklődő és magas körökkel szívesen összeköttetést tartó Kerekes Zsigmond országgyűlési jelenlétének. A vármegyék, ahol Kerekesnek birtokai voltak, sorra olvasák fel közgyűléseiken és hirdetik ki az új diplomát. Még Baranya megye is, 1778. jan. 14-én.⁸⁰ Péccsett tartott közgyűlésén.

Otthon élt a nyugalmazott tábornok, családjá körében. Vallásos életet éltek; első feleségétől való Anna leánya pedig különösen túlzott apáca hajlandóságokat árult el. Házuk pedig gyűlő helye volt a környék úgynevezett „jó társaságának“; magasrangú tisztek, Kerekes egykori bajtársai is sokszor fordultak meg benne. Így főként Payersberg Ádám gróf, kamarás, tábornok, és horstensteini Weisz János báró nyitrai birtokos, kik Kerekesnek régi jó barátai és később végrendeletének felkért tanúi is lettek. Ugyanebből a végrendeletből derül ki, hogy Kerekes szoros összeköttetésben állott gr. Batthyány Ádám (1697—1782) alkancellárral s ne-jével, Esterházy Annával, Apponyi György gróf koronaőrrel (1736—82), gr. Pálffy Rudolf őrnaggyal, (1750—1801), ennek feleségével, Kolowrat grófnővel, gr. Tolvay Ferencz († 1812) érseki széki nádor, Szt. István rendvitézzel, — kinek felesége br. Péterffy-leány volt, — Barthodeiszkyekkel, stb. Jórészt a rokonságból is kerültek ki ezek az ismerősök. Báró Szörényi József kamarás és későbbi generálisról is tudjuk, hogy Kerekes Zsigmond családjával utóbb jó barátságban állott.⁸¹ Katonafeleségek. Garg alezredesné, Graven grófné is tagjai voltak társaságuknak. Ezeknek gyakran pénzt is adott kölcsön, csak úgy, mint gr. Batthyány tárnokmesternek, vagy a Kéry, Pálffy és Apponyi grófi családok tagjainak.

A vitéz tábornok pedig élte az ötvenen túl levő férfiak és családapák békességes és nyugodt, úri életét. Sportnak, vadászatnak, lovaglásnak hódolt-e még, nem tudjuk. — Otthon sok vendéget láthatott (erre vall nagy háztartása és tágas palotája), és sokat kártyázhattak, ostáblázhattak odahaza. Hagyatékában rengeteg „jáczó asztalka“ van fölvéve. Ellenben biztos sűrűn politizált és jó magyar ember lévén,

⁷⁹ Kerekes Zsigmond családjának magyar bárói rangjáról különben az 1886. VIII. t.-c. szól. A Liber Regiusba levezetve az L. kötet 537. oldalán. A címer — kisebbítve — itt is le van festve — V. ö. *Szerencs: A Főrendiház évk. 1902. II. 356., 409. és Illésy—Pettkó: kir. könyvek 195.*

⁸⁰ Baranyamegye jegyzőkönyvei, 1778. jan. 14., 79. sz. alatt.

⁸¹ Csillagkeresztes rend lt. fasc. 68/680.

sokat pörösködött is, nemcsak belföldön, de külföldön is.⁸² Valami nagyfontosságú érdekes pöre is volt, melyet Genova városának bizonyos lakosai ellen folytatott, amelynek tárgyát azonban pontosan nem ismerjük; a genovai kutatás meddő maradt. Erre a pörre többször utal Kerekes magánleveleiben is. Ezek úgy maradtak fenn, hogy bizonyítéki minőségben csatolva voltak az Orsz. levéltár táblai osztályán ma is megtalálható perekhez, melyeket részben ő, részben utódai folytattak. Mert az egész hatalmas családi levéltárat — 1805-ben Kerekes Zsigmond megszorult fiától⁸³ annak sógora, nemeskürthi Kubitzta József trencseny megyei táblabíró, ravasz, régivilágbeli jogász, — 12.000 forintnyi óriási pénzért megvásárolta,⁸⁴ hogy az ebben rejlő birtokigényeket pörös úton kikeresse. Hogy aztán ennek nagyszámú utódai közül melyikhez került ez a levéltár, azt sem a Kubitzta család,⁸⁵ sem az én kutatásom máig meg nem állapíthatta. Néhány írás maradt még a Mária Teréziás generális fiáról gyermekénél,⁸⁶ ki azonban azokat szintén kiadta a kezéből. Pontos lista van azonban ezekről az utóbbiakról az Orsz. Levéltár idézett táblai pereinél.⁸⁷

Éppen ezért, forráshiányok miatt, nem tudjuk ma már Kerekes Zsigmondot teljesen megeleveníteni. Meg kell elégednünk azzal a néhány adattal, amelyet, láthattuk, honnan-mindenünnen kellett összeszednünk. Ezek nem mindig a legérdekesebb adatok és főképp nem a főszereplő emberi fényképét állítják eléink; legfeljebb következtetni lehet belőlük, milyen ember is volt tulajdonképpen Kerekes.

Például a fennmaradt periratok és levelek szerint tősgyökeres, pozsonyi magyarságán kívül tökéletesen beszélt németül, persze korának szokása szerint, rengeteg latin és

⁸² 1768-ból fennmaradt az Orsz. lt. táblai osztályán egy iratesomó, melynek adatai szerint „Majland“-ban, Milánóban, is járt.

⁸³ 1792-ben adta át özv. Kerekes Zsigmondné fiának a családi írásokat.

⁸⁴ Állítólag az esztergomi káptalan előtt történt az eladás és a fassio erről. Az eredeti fogalmazvány azonban a pozsonyi káptalant jelöli meg. — Így kallódtak el Kerekes Zsigmond eredeti írományai, levelei, feljegyzései. Bizonyára igen értékes hadtörténelmi vonatkozásúak is voltak közöttük.

⁸⁵ Kubicza Miklós ny. őrnagy, (Nyitra); Kubicza Pál trencseni főispán, Mikszáth kedves irodalmi alakjainak leszármazói.

⁸⁶ Báró Kerekes János cs. kir. huszárkapitánynál (1798—1866) aki testvérbátyjától, Ágost cs. kir. gránátos főhadnagytól örökölte. Addig az Orczy bárók őrizték. Kerekes János fiáról már csak egyetlen egy családi írat van a Kerekes-fiaági leszármazók kezében; a győri káptalannak a XVIII. századból való kivonata. Az is Amerikában.

⁸⁷ A legrégebb okmány ezek közül 1625-ből való. Ez 1822-ben egy Moyk Zsigmond nevű nagyszombati fűszerkereskedőhöz került. — V. ö. még. Nemz. Múz. lt., Gen. tart. fasc. 1973. sz. alatti családfával.

francia szót elegyítve bele. Ezt fogalmazványaiból is látjuk. Latinul nemes embernek tudnia kellett; görögöt is. A franciát, ha a Theresianumban talán nem is elég nagy mértékben verték volna belé, hát a későbbi udvari és magas társadalmi élet bizonyára belekényszerítette ebbe is. Járt sokáig olasz és cseh földön, szláv és itáliai nyelvekhez is kellett értenie valamit a katonáinak, leigázott polgárságnak parancsokat osztogató sebhelyes magyar ezredesnek. Fogalmazása eszes, világosfejű emberre mutat; íráshibákat főképp németben, csak úgy mint akkoriban, de még a napoleoni háborúkbán is, még a legmagasabbrangú hadvezérek,⁸⁸ persze ő is csinál. Egyik hibája a hiúság is és a gyerekkorában előtte is eléggé sokat hangoztatott katonai és közéleti, társadalmi előrejutás. Igaz viszont, hogy az akkori időben az ő számára a kettős bárói cím és grófnő-feleségek nemcsak a szalon-előkelőséget, hanem *tényleges jólétet*, megbecsülést és gondtalan életet biztosítottak.

Kerekes a Mária Terézia rendért is nem úgy, mint kortársai, kik többször, sorozatosan is folyamodtak, csak egyetlen egy kérvényt adott be és erre meg is kapta. Akár ezért a legmagasabb katonai rendjelért, akár más címről vagy állásról volt szó, a gyakorlat akkoriban az volt, hogy „előszörre“ a folyamodó rendszerint nem kapta meg a kért dolgot, hanem felszólították, hogy „még több érdemet szeressen, aztán folyamodjon újra“. Ez volt a szokásos végzés, amit a referens a különböző kancelláriáknál ráírt az aktákra. Ezt a pályázók már előre tudták és azért mindig többször megismételve, terjesztették elő kérésüket.

Kerekesről ilyen nem tudunk. A magas rendjelet símán, igaz, csak jó idő múlva, ítélte neki oda a rendkáptalan és az uralkodónő. A pihenésnek ezekben az éveiben azonban még egy ilyen kéréséről tudunk. Valószínű legalább is, hogy ezidőtájt kelhetett, mert az eredeti már nincsen meg. A tábornok kamarás akart, úgylátszik, lenni. Az „actualis cubicularius vel camerarius Sacratissimae Maestatis“ címet és méltóságot még nem bírta. „Altadeliche Herkunft“-jára és „Ferdinánd császár korabeli polgári és katonai téren híres őseire“ pedig, láttuk, büszke volt és belevetette ezeket minden lehető alkalomkor a kiállítandó királyi diplomákba is. Nekiállt tehát és összeállította az akkori kamarási ősfák közt a legnehezebbet; a 16 őst felmutató udvari kamarási táblát.⁸⁹ Nem tartozik ide Kerekes őseinek ismertetése,

⁸⁸ Simonyi őbestere, Dévayra vagy Alvinczyra gondolok itt, sőt magára a Napoleon-erő Károly főhercegre is.

⁸⁹ Halála után néhány évtizeddel, az 1800-as évek legelején, nyomtatásban is közölték ezt a kamarási táblát. Lásd v. *Schönfeld lovag*

annyit azonban felsorolhatunk, mely családok fordulnak elő benne a legfelső sorban. Ezek: Kerekes, Hetey, Orosz, Vitály, Kürtössy, Sárközy, Szent-Györgyi, Nagy, Szegedy, Échy, br. Schwachoda,⁹⁰ Kálnay, Kisfaludy, Bakó, Nádasdi-Darabos, Sárkány. Szép, magyar névsor.

Megjegyezni való még, hogy Kerekes nem szerepel a későbbi évek Kämmerer-Almanachjaiban. Azonban éppen úgy a Csillagkeresztes-rend hölgyeinek névsorában is hiába keressük pl. Kerekes feleségét és egyik leányát, pedig látni fogjuk, hogy a rend levéltárában és anyakönyveiben minden kétséget kizárva ott fekszik Bécsben a két Kerekes bárónő eredeti kinevezési okmánya. Ezeket a névsorokat ugyanis jóval később állították össze s bizony sok szereplő kimaradt belőlük.⁹¹ Úgy a Nemzetiségi Zsebkönyv,⁹² mint a Siebmacher⁹³ és a Góthai Almanach⁹⁴ tud Kerekes császári és királyi kamarási méltóságáról. Hiszen kellett is ez, mert felesége csillagkeresztes hölgyi kinevezéséhez multhatatlanul bekívánták Bécsben, a rend alapszabályai értelmében, a kinevezendő hölgy férjének is kamarási ősfáját. Lehet, hogy a kamarási írások megerősítése csak posthumus volt. — Mindezt azonban főképp azért említettem fel, hogy konkrét példával szolgáljak esetleges kutatóknak, ha azok a Kamarási Almanachban hiába keresnének valamely történelmi személyre adatot.

Így élt a nagyszombati Kerekes-palotában a harminc év körüli generálisné, hatvan felé közeledő urával, továbbá tehetséges, egyetlen, tízéves fiúgyermekével, Károllyal, s ennek nénjeivel, a túlbuzgóan vallásos „Nanikával“, ahogy apja nevezte, meg a többi, valamivel idősebb leánnyal. Nagy személyzet állt, mint a hivatalos összeírásokból kitűnik, rendelkezésükre.

A magyar bárói diploma kiállítására utáni években,

„Adels-Schematismus“ I. kötet 208. old. (Egyetlen példánya a Tudományos Akadémia könyvtárában, magángyűjteményből.) V. ö. Orsz. lt. N. R. A. fasc. 1682. No 20. és 1690. 58. és Kerekes lányának Judithnak csillagkeresztes hölgyi ősfáját, csillagkeresztes rend levéltára, 68/680.

⁹⁰ „Nachodt“-nak is írja a Turul a mezőszegedi Szegedy család ismertetésénél.

⁹¹ V. ö. *Friedrich Gottschalek*: Almanach der Ritter-Orden (Leipzig 1817.) Egyetlen ismert magánkézben lévő példánya dr. Kallos Lajos Károly birtokában.

⁹² Id. h.

⁹³ Wappenbuch, Der Adel v. Ungarn, 501. old. — V. ö. még dr. *Ernst-Heinrich Kneschke*: Deutsches-Adelslexicon, továbbá: *Meyerle-Mühlfeld* és *Gritzner*: Standeserhebungen c. munkájának megfelelő címszavainál.

⁹⁴ Id. h. — V. ö. még Orsz. lt. táblai apell. perek 1387, 2556 és Motesiczky lt. gen. fasc. — Győri kápt. jegyzőkönyvei 1748. 45 és 1758. 435.

Mária Terézia uralkodásának vége felé, mikor már tulajdonképen II. József vitte, mint társuralkodó az ügyeket, Kerekes Zsigmond betegeskedni kezdett. Gyöngének érezte magát. Mifajta volt a betegsége, nem tudják. Minden edzett szervezete, katonás nevelése mellett azonban tudjuk, hogy családjában vérnyomásos, szív és egyéb hasonló betegségek többször előfordultak. Fia még mint aránylag fiatal apa is sokat panaszkodik anyjához, Sigray Magdolnához írt németnyelvű leveleiben gyenge, beteges állapotáról, szívrendellenességről, baloldali erős fájdalmakról beszél 37 éves korában, és „melancholiáról“, ami az akkori szóhasználatban az ezzel összefüggő dolgokra mutat. És Kerekes Zsigmondnak ez az egyetlen fia fiatalon is halt meg. Az akkori plébános tüdőgyulladást (inflammatio pulmonis) jegyzett be a halál okául. Ehhez persze erős szívbjaj is járul a 41 éves embernél.⁹⁵ Kerekes Zsigmond unokáiról, ennek a fiatalon meghalt Károly bárónak gyermekeiről tudjuk, hogy többen fiatalon elpusztultak közülük; az egyiknél pedig már gyerekkorában⁹⁶ rettenetes szívbetegség lépett föl: a szív működése kihagyott, meggyorsult, a gyerek⁹⁷ arca feketés-kék lett és minden percben várták ilyen rohamnál a halálát.

Kerekes Károly pedig ezt a továbbadott családi hajlamát anyjától, a 74 éves koráig⁹⁸ élt, közismerten erőlyes életű Sigray grófnőtől bajosan örökölhette. Konkrét adat híjján tehát feltételezhetjük, hogy az édesapának, Kerekes Zsigmondnak ágáról eredhetett ez a kétségtelenül fennálló családi hajlam. Ez esetben pedig, amikor tudjuk, hogy Kerekes Zsigmond a 70-es évek vége felé gyengélkedett, joggal gondolhatunk ilyenfajta bántalmakra.

Mindez azonban csak következtetés. Ennek valószínűsége mellett szól azonban a kétségtelen adat, hogy a generális: 1779 május legelső napján annyira leromlottnak érzi saját maga is állapotát, hogy — végrendeletet készít, két magasrangú mágnás jelenlétében. Egyikük tábornok, másikuk civil. Eljönnek házához a nagyszombati bíró képviselőiben Hlinczky György és Piestyánszky János szenátorok, Cserenyey József városi nótárius (a Cserenyey-ház az övé mellett állott), — továbbá a nagyszombati kerületi tábla közjegyzői funkciókat végző emberei: Nozdroviczky István

⁹⁵ Budapesti belvárosi rk. plébánia anyakönyvei 1810.

⁹⁶ V. ö. a hivatkozott nagyszombati ker. táblai perekhez csatolt egykori magánlevelekkel és Kadeczky doktornak, a br. Kerekes család házi orvosának ott megírott véleményével.

⁹⁷ „Minni“-ről (br. Kerekes Wilhelmínáról) van itt szó.

⁹⁸ L. alább.

táblai jegyző és szalaleövői Csapody Sándor. Valamennyien aláírják és lepecsételik a végrendeletet.

Ez az érdekes, magyaryelvű végrendelet hű fényképet ad fogalmazójának lelkivilágáról, de arról is: hová jutott az egykori kis pozsonyi nemesfiú öt évtizednyi szorgalmas munkásságával. Itt tehát csak arra szorítkozunk, hogy elmondjuk, hogy végrendeletében igazán mindenkire gondolt. Összes gyermekeinek hagyományoz és igazságszeretetére és bölcs előrelátására vall, hogy tekintettel van arra, hogy a Marczibányi Judittól született leányai jóval gazdagabbak anyjuk után, mint a többiek; az apa ezek szerint hagy rájuk, nehogy aránytalanság álljon elő. Úgyszintén tapintatosan intézkedik a háromféle, a három anyától való gyerekek közt, a másodiktól, Tolvay Júliától való leánya ügyében. Ha ugyanis az ő általa rendelt gyámat (a lányka kis-korú volt és haláláig az anya volt a „törvényes és természetes“ gyám), Sigrayt a gyermek anyai rokonsága: a Tolvay grófok kifogásolnák: hát akkor az ő rokonságuktól legyen a gyám. Meg is mondja, hogy ki: sógora, gróf Balassa Ferenc v. b. titkos tanácsos, zászlósúr, a Horvát-, Szlavon-, Dalmátországok bánja, kinek édesanyja volt egy Tolvay-lány.⁹⁹ Így volt rokon és nagybácsi.

Rendelkezik a tábornok közcélokra is. Mint kora szokása volt, ő is hagy templomokra, káptalanra, kórházra. Rengeteg ékszer lehetett a családban a három dúsgazdag asszony után: Kerekes rendeli, hogy hitbizományszerűen, mindig a legidősebb fiú hitvese hordja azokat a családban. Szegény, ha tudta volna, hová lesznek rövid néhány évtized múlva ezek a mesés Marczibányi, Tolvay, Sigray és Kerekes ékszerek!

Feleségéről is gondoskodik. Úgylátszik, nagyon szerette harmincéves asszonyát, de félhetett is, hogy halála után hűtlen lenne emlékéhez s bizonynyal új fiatal házasságot kötne. Mert gondoskodik anyagilag szépen feleségéről, de csak addig, „amíg máshoz férjhez nem megy“.

A legérdekesebb részlet azonban a Mária Teréziás generalis végrendeletének az a mondata, amellyel fiára vonatkozólag intézkedik s amely után így folytatja a szöveget: „a Mindenható Úr Isten az én kedves fiacskámnak ... és mással sem áldana meg többé engem ...“

⁹⁹ V. ö. *Nagy Iván*. — Balassa arcképe, rézmetszetben, joviális, kerekarcú kövérkés, Szent István-rendes urat ábrázol; sógorához, Kerekes Zsigmondhoz régi jóbarátság fűzte. Hatalmas olajfestménye, emléktárgyai báró Ragályi-Balassa Ferenc kastélyában. Metszete a Parlamentü Múzeumban s Horváth Ferenc dr. gyűjteményében. — V. ö. még dr. báró Nyáry Pál adataival.

Tehát Kerekes még új trónörököszt remélt 1779-ben, halála előtt egy és háromnegyed esztendővel!

...Élete utolsó esztendejében még kisebb változás is áll be családjában. Felesége grófnő lesz; az öreg Sigray kijárta az udvarnál, hogy 1780. ápr. 21-én gyermekeivel, köztük kifejezetten leányával, Magdolnával együtt, grófi rangot kap.¹⁰⁰ Kerekes Zsigmondné örült a kitüntetésnek; holmijába belekerült a kilencágú korona; szépkitelű, közép nagyságú pecsétnyomót is véset magának, benne a Kerekes és Sigray címerrel, összefonódva, díszítéssel; feletük kilencpontos grófi korona. Ezután mindig ezzel pecsétel s férjének — ki már ekkor erősen betegeskedett — mintegy háromnegyedév múlva bekövetkezett halála alkalmából is ezzel az új címernyomóval ül íróasztalához, hogy a gyászjelentéseket, akkori szokás szerint kézírással kiegészítse és szétküldje. Apróság, de megmutatja ez a csekélység is Sigray Magdolnát, az asszonyt, amilyen volt.

IV. Halála és emlékezete.

1781. január 8-án aztán valóban be is következett az, amittől az egész család félt. Kerekes hosszú betegség után, a halotti szentségekkel ellátva, este 5 órakor, csendesen örökre behúnyta a szemét. Megkondultak Nagyszombat öreg templomának harangjai; az ódon, előkelő, kultúrált jezsuita egyetemi városka gyászolta a falai közt több mint egy évtizedet eltöltött, egykoron híres magyar katonát.

Kerekes Zsigmond gyászjelentése,¹⁰¹ mely gót betűkkel nyomtatva, négy oldalas hosszúkas ívet alkot — a szokásos kihagyásos helyeken Sigray Magdolna, az özvegy tollal írt beszúrásaival, nagy, díszes kezdőbetűvel, így szól:

„**Wohl Geböhrener,**

hoch Schächbahrer Herr Vetter!

Nachdeme es Gott dem Allerhöchsten, nach seinem unerforschlichen ewigen Rathschluß gefallen, meinen geliebten Gemahl, den hoch- und Wohlgeböhrenen Sigismundum Frenherrn von Kere-

¹⁰⁰ Lib. Reg. 51 köt. 210 lap. 1953. sz. Kanc.

¹⁰¹ Egyetlen, — a kor szokása szerinti, németnyelvű — példányát ismerjük. Nyitraszerdahelyi Zerdahelyi János nyitramegyei táblai előlőnek ment ez a példány: Zerdahelyi és Sigray Magdolna rokonok voltak. Innen a Zerdahelyi-gyűjteménnyel a Nemzeti Múzeum levéltárába került, ahol beosztották a „törzsanyag“-ba. Itt 1781. c) 1027. 794. jelzet alatt, indikáció nélkül, található fel. V. ö. még Daróczy Zoltán adatgyűjteményével is.

kes Ihro Römisch-Kaiserl. und Königl. Apost. Majestät Generalen Feld-Wachtmeister, und Ritter des Militaire Mariae Theresiae Ordens, nach einer ausgestandenen langwübrigen schweren Krankheit, und empfangenen allen heiligen Sacramenten, in 61 ten Jahr seines Alters den 8 ten dieses Monats um 5 Uhr Abends aus dieser Welt in die ewige Seeligkeit abzufordern, mich aber dardurch samt fünf Kindern (worunter Zweyen eigenen) in die billigste Betrübnuß, und tiefeste Trauer zu versetzen;

Also habe nicht ermangeln sollen **meinen hochschätzbaren Herrn Vetter** — — von diesem mir so schmerzlichen Todesfalle die so schuldig= als trauervolle Nachricht zu ertheilen, die abgelebte Seele in Dero Christliche Andacht, mich aber, nebst ermeldt meiner Kindern zu **fernere Freindschaft und Gewogenheit** zu empfehlen allstets beharrende

Tyrnau den 12- Jener
1781

Magdal. Vermittlbt Freijin
Von Kerekes geb.: Gräfin
Sigray m. p.¹⁰²

Herr Johan von Zerdahelyj

— — —

A gyászházba papság, magasrangú állami hivatalnokok, rokonság gyülekezett. Nagy volt az atyafiság. A Sigrayoknak utóbb még olasz és francia águk is eredt.¹⁰³ A Tolvay atyafiság pediglen akkoriban Tolvay Alojzia grófnővel érte el utolsó tagját, ki Stahremberg Antal gróf neje lett.¹⁰⁴ A Kéryek, Berényiek, Péterffyek,¹⁰⁵ Motesiczkyek, Sigrayak, Barthodeiszkyek, Esterházyak, Marczibányiak népes családjaiból teltt is gyászoló közönségre. Jelentkeznek a különböző házasságok révén a sógorok: pl. Marczibányi István, a Ludovika egyik alapítója, akitől a Marczibányi tér

¹⁰² Kívül ez áll, szintén az özvegy kézírásával: „† — Tyrnaviae, — Spectabili. ae Perillustri Dno, Dno Inanni Zerdahelyi de Eadem, Joelyti Comitatus Nittrienis Tabulae Judicariae Primario Assessori (Titt.) Dno mihi Singulariter colendo. — *Szept: Uj — Falu*, — per Galgóczens. N. Rippeny“. (Nemz. Múzeum könyvtára, Levélt. Növedéknapló 1905. év 6. szám; a Zerdahelyi család iratai. A szeptemberfalusi régi levéltárban, mely ma Walterskirchen grófé, nincs nyoma.)

¹⁰³ Sigray—Saint—Marsan francia és Sigray—Asinari olasz grófi családok. Részletes adatok benne vannak a Libro d'oro d'Italiában és Annuariokban.

¹⁰⁴ A volt osztrák alkancellár dédatyja. Ezért van neki a magyar Felvidéken még ma is birtoka, ahová gyakran le is utazik.

¹⁰⁵ A Tolvayok több okmányai (grófi és bárói diploma is köztük) vitéz dr. Szilágyi László primor, min. o. tan. magánlevéltárában őriztetnek.

van elhelyezve¹⁰⁶ — csupán levélbelileg írja Nozdroviczky Istvánnak, a halálozási ügyben eljáró nagyszombati ker. tábla jegyzőjének még Temesvárról, 1781. ápr. 9-én is, hogy nem tud személyesen lejönni Nagyszombatba; járjon el ő helyette ez ügyben.

A temetés lezajlott; a generális utolsó kívánsága az volt, hogy saját szavaival éljünk — hogy „a nagyszombati öregtemplomnál lévő boldogságos Szűz kápolnája alá” temessék holttestét.

A hivatalos emberek a leltárt felvették a hagyatékról.

A végrendeletet jan. 9-én, egy nappal Kerekes halála után, már ünnepélyesen fel is bontották. Jelen voltak Payersberg gróf, Nozdroviczky és Piestyánszky nagyszombati szenátor. Az özeveg utóbb fel is szólalt a végrendelet ellen és mostohagyermekével s Judith gyámjával, Balassa gróf horvát bánnal, illetve ennek képviselőjével, Zelenáý Jánossal új megállapodást köt, mert férje egyes vagyoni intézkedéseivel megelégedve nincs: még pl. a manigai, végintézkedett birtok jussa sem tiszta még, se az ő hitbérének összege.

Csak nagysoká,¹⁰⁷ készült el a hagyatéki jegyzőkönyv, amelynek adatait kivonatolva azért közöljük itt, mert a kedvező körülmények következtében ennek alapján a legpontosabban rekonstruálhatjuk Kerekes Zsigmond élet-körülményeit, hétköznapjait, sőt még a háztartását is.

Nem hisszük, hogy még a későbbi időkben is akadna egyetlen Mária Teréziás magyar tiszt is, akinek például a lakásberendezését ismerné a monografikus történelem. Hát még az első rendlovagok, a „koliniak”-nál mily ritka dolog ez.

A két pozsonyi vármegyei tisztviselő¹⁰⁸ tudósít bennünket arról, hogy megjelentek a „generális feő strázsa mester úr” házánál s ott mi mindent találtak.¹⁰⁹ Először is készpénzt érő nyugtát, ill. adósságlevelek a rokonok-ismerősöktől. Értékesebb a sok közül Marczibányi István v. b. t. tanácsosnak, híres emberbarátnak adósságlevele 25.000 forintról, a Barthodeiszkyeké¹¹⁰ 20.600 forintról, több grófi család adós-

¹⁰⁶ A budapesti rádióban hangzott el erről az ismeretlen hadtörténelmi adalékról előadás, szerzőtől, az 1936. évben.

¹⁰⁷ Ápr. 6-án. — Nagyszomb. t. 522. 14. és 225. 5929.

¹⁰⁸ Az eljáró szolgabíró és esküdt.

¹⁰⁹ Figyelembe kell venni, hogy minden örökösödési ügyben inkább többnek vehetjük a leltározott értéktárgyakat, mint azt a jegyzőkönyv mondani szokta. Rengeteg holmi persze itt sem szerepel. (Pl. a generális ruhaneműiből alig egynéhány darab.)

¹¹⁰ Kerekes Zsigmond nővérének gyermekei. A generális sikeresen beperelte őket s el is nyerte kölcsönadott összegei fejében azoknak

ságlevele, stb. Ezután körséta következett a hatalmas parkkal rendelkező két utcára nyíló sarokházban. Előkerülnek az ú. n. „Nacht czajcz“-ok, amelyekben az ezüstöt, értékeket tartják. A Juditnak szánt jószágban rengeteg ezüstenemű, mindenféle formájú van: a „smuk-kefécskétől“ egész a szenteltvíz tartó edényig és csöngető-ig minden megtalálható itt. „Orientális gyöngyök, két részre való Portré, vagyis praczli“-s egyéb furcsa kifejezésekkel találjuk szembe itt magunkat. Szent János arany képe, rubinokkal kirakva. Ezüst-arany paszományos díszruhák (női és férfi) a nagy ládákbán. — Jozefa leányának Kerekes Zsigmond a „nagyobbik ezüst Nacht-zaick“-ban hagyományoz. Részletesen felsorolt rengeteg ezüstenemű, aranyozott ezüst kanalak, „füstöllők“; „smukhoz való ezüst seprűcske“ sem hiányzik. — Anna és Jozefa együtt örökölnek ezüst-arany skatulyákat, kis „pixis“-eket, lakkozott legyezőket, arany ollót.

„Baró Károly úrfi“ fekete ládában asztali ezüstöt, „12 francia vellával“, azonkívül több 12 személyes service-t, ezüst boros üvegeket, „ezüst étek melegítő serpenyőket“ stb. örököl; 4 arany zsebóra, arany skatulyák, zöld és egyéb színekkel emailrozva, találatnak itt. Az özvegy, Sigray Magdolna protestál, hogy 10 egynéhány éves fiának jövődöbeli felesége számára tétessenek félre innen bizonyos női ékszerek az elhúnyt generális végrendelete értelmében, mert erre neki van csak joga.

A „Kabinet“ nevű szobában egy fegyvertartó, diófával kirakott üveges armariumban 2 puskát, 6 pár pisztolyt, 1 pár mordár-pisztolyt, egy rezes kardot, két rezes hüvelyt és egy „Németh Pallost“ talált a bizottság. Ezenkívül állt itt egy másik üvegezett armarium, 5 sor könyvvel és egy nagy pohárszék is. — A sorakövetkező „szobalányok szobájában“ — mely az uraságokéi közelében volt — két ágyat, diófával kirakott 3 fiókos zöld armáriumot, egy asztali kisebb órát, egy cseresznyefa asztalkát stb. találtak. A „kis-asszonyok szobájában“ — ez a harmadik általunk ismert szoba — kanapét, 12 széket, armariumokat (szekrényeket), asztalt, arany nagy tükröt, több kerekes-, és egyéb asztalfélét jegyeztek fel.

A „sárga szobában“ sárga brokáttal borított „Zoffát“ 12 széket, „2 jáczó asztalkát, 2 koridont, íróasztalt, arany nagy tükröt, Tik Tak játékra való ostáblát, 2 vas, tornyos

csanig-i és Fold mezővárosban fekvő birtokát. Emberségből azonban meghagyta ezt a fiatal Barthodeiszky-fiúknak (katonák és referendáriusok lettek később) — de: árendába. A jövedelmet ő húzta. A pör tulajdonképen a mostohájuk: egy dúsgazdag Rátky-leány ellen irányult.

nyoszolát“ láthatunk. — A „palota“ nevű nagy szobában ismét 12 szék, „jáczó asztalkák“, nagy gyertyás lusztert, és egy 24 vendégnek való nagy asztal áll. A hatodik szoba a „pohárszék szoba“. Itt egy nagy zöld almárium áll, táblás lány pohárszék, 4 bőrs fekete szék, abrosz prés, 15 nagyobb kép lágy (puhafa) fekete rámaiban.¹¹¹ — Következik az „ezüst spalléros szoba“: ez „által vagyon rekesztve“; bizonyára túl nagy volt. Két szobának használták. Két „lány“ nyoszolya, zöld, 4 posztós szék, jáczó asztal, rajta „musikálló Nagy óra“.

Kilencedik helyiségnek használták az „Iffiú Báró“ szobáját. 2 lány fa asztalka és rengeteg egyéb holmi állt itt.

Az istállóban és kocsiszínbén 2 hintós ló és két hintó volt. Megtudjuk még azt is, hogy a Mária Teréziás generálisnak városi hintaja „sárga szényű Plussal“ volt bélelve, és hogy egyike új, a másik már kissé kopottasabb volt, állott itt egy „avitt Birnes, sárga Demisszal bélelt és egy közönséges paraszt kocsi“ is. A pincékben rengeteg ó-, és újbor; 203 hektó; a legrégebbs hordó 1775 esztendei évjáratot tartalmazott. A magtárban 149½ pozsonyi mérő¹¹² gabona volt elraktározva.

Így laktak Kerekes Zsigmondék a nagyszombati Szűrszabó-utcában, az „Orsoliták“ melletti kis palota-házukban.

... A temetés után, még szomorú kötelesség várt a fekete, gyászbaöltözött mindössze harminchároméves özvegyre. Le kellett tennie férje halotti rendjelvánkösaról a tábornok kis vörös-fehér-vörös zománcközepű fehér rendjelkeresztjét és a Mária Terézia-rend alapszabályainak értelmében vissza kellett küldenie a rendkáptalannak, illetve az uralkodónak. Az özvegy — bizonyára a temetésen résztvett és segédkező egykori bajtárs-tisztek segítségével — kötelességszerűen meg is tette ezt és, valószínűleg általuk, fel is küldte Nagyszombathól Bécsbe. Még hozzá pontosan: a halál után: tizennegyedik napon az Udvari Haditanács elnöke átküldi a tokot az érdemkereszttel Kaunitz herceg udvari és államkancellárnak, Mária-Terézia és később II. József mindenható miniszterének, a szokásos „újra-adományozás“ végett.

Kaunitz, a miniszter-kancellár ekkor még élete virágjában van; Kerekes, a királynő hű tábornoka azonban már rég a nagyszombati templom kriptájában nyugszik. 61 éves korában költözött el az élők sorából.

¹¹¹ Bizonyára családi portrék is voltak köztük. Mi lett velük? Nem tudni.

¹¹² Szapú-nak is hívták a régiek. Itt mérő szerepel, ez a múltban szokásos és adózási szempontból is előírásos mértékegység.

A főhaditanácsi elnöknek néhány soros levele Kaunitz herceghez Kerekes Mária-Terézia rendjele ügyében így hangzik:

„In der Anlage gibt der Hofkriegsratpräsident sich die Ehre, des des Herren Hof- und Staatskanzlers Fürsten von Kaunitz Rittberg,¹¹³ Fürstlichen Gnaden des militarisches Maria Theresian Ordens Kreuz des den 8-ten currentis abgelebten Herrn General Major *Kereckes* in Freundschaft zu behändigen.

Wien, den 23. Január 1781.

(Olvashatatlan aláírás.)

An

das Kais. Kön. wirkl. geheimen Rath
auch Hof- und Staatskanzlers, Herren
Fürsten v. Kaunitz, Fürstl. Gnaden.“¹¹⁴

Ez aztán az utolsó okmány is Kerekes Zsigmond működésével kapcsolatban. Érdekes megjegyezni, hogy az előrelátó generális még 1769-ben, Sigray Magdolnával való eljegyzésekor felemlíti móringlevelében, hogy neje a „szokott Theresianus-kiskeresztesnek járó penzió“ felét: 300 forintokat magának megtarthasson. A rendtulajdonosokat úgylátszik, elég jól dotálták még akkoriban.¹¹⁵

*

A generális fiatal özvegye a gyermekekkel ottmaradt Nagyszombatban. Vagyonban, dicsőségben. De meg kell adni: hűen őrizte ura emlékét. Férjhez nem ment soha;

¹¹³ Helyesen Kaunitz von Riethberg.

¹¹⁴ Ered. a bécsi Mária Terézia rend lt. F. IV. K. 15/5. sz. alatt. Hogy mi lett magával a rendjellel, azt nem tudni pontosan. Ugyanis akkoriban még nem tették félre a Mária Teréziások dekorációit, mint aztán nemsokára a további hadjáratokról egész a legújabb korig. A bécsi Arsenal-épületben elhelyezett Heeresmuseum két termében az ablakmélyedésekben rendszeresen ott állnak sorban a kis, üvegezett asztalkák, melyekben az egyes hadjáratban adományozott rendjelek kis, közép és nagykeresztjei vannak. Kerekes adományozásakor — amikor azonban még csak kis és nagykereszt létezett — csupán a kitüntetettek nevei vannak arany betűkkel egymás alá írva. A legrégebb hadjárat asztalkáján (I. Waffensaal, Fensterbogen VIII. 329. Schautisch) a 42-ik magyar rendlovag neve díszlik: „Sigmund Freiherr von Kerekes.“

¹¹⁵ Adalék a Mária Terézia-rend történetéhez s alapszabályának pontos betartásához Kerekes 1769-iki móringlevelének ez a passzusa. A Sigray Károllyal, jövődő apósával kötött szerződéseknél ez a passzusa ugyanis, miután elmondja, hogy a „kisaszonyt“ az apja és „több méltóságos atyafiak“ beleegyezésével feleségül veszi, így szól:

„... Mivel Én Felsőes Királyné Ásszonyunktul érdemeimre nézve á kisebb Theresiani Ordinis Keresztet el nyertem, annak statutuma szerint szokott Pensiomnak felét, úgy mint háromszáz forintot maga szükségére nézve nevezett Jegyesssem esztendőnként fordíthattya... stb.“ (Eredetije a hivatkozott pöriratoknál, hitelesített másolatban.)

negyven esztendeig élt özvegyi sorban. 1793. márciusában elhagyja a nagyszombati házat. Kivette részét kora társadalmi, sőt udvari eseményeiből; a Hofburgba pedig báró Kerekes tábornok özvegye mindig is bejáratos volt. 1781. szept. 14-én csillagkeresztes hölgygé nevezték ki,¹¹⁶ miután az előírásos nemes ősfát igazolta. Fia nemsoká elköltözik tőle, anyjának lakásrészét megszünteti a nagyszombati palotában, s az egészet eladja 1793. máj. 27-én 15.000 fl-ért nővére férjének, gr. Benyovszky Manónak. Családot alapít s ettől kezdve állandóan az anya támogatja kisebb-nagyobb súrlódások közepette könnyelmű, elnevelt, mint azt a fiú saját maga is bevallja önmagáról: „rosszhírű” gyermekét. Végre 1821. febr. 5-én Pozsonyban meghal Sigray Magdolna; gutaütés következtében.¹¹⁷ A családi (Sigray) alapítványra utódai (fiának gyermekei)¹¹⁸ sokszor pályáztak.

A család lassan feloszlik. Férjhezmennek, elköltöznek Kerekes tábornok leányai. Lássuk csak futólag, kik az utódai.

Az özvegy mostohalányai közül Jozefa bárónő férjhez megy Bécsben egy cs. kir. főhadnagyhoz, rokonához: báró Zedwitz Antalhoz.¹¹⁹ Ez utoljára mint a bánati gyalogezred őrnagya szerepel a katonai névkönyvben.¹²⁰ Az orsz. levéltári pör szerint gyermekeik, tehát Kerekes Zsigmond unokái: báró Zedwitz Antal cs. kir. hadnagy szül. 1781. és báró Zedwitz Johanna voltak.¹²¹

Kerekes másik leánya. Zedwitzné féltestvére: Judith csillagkeresztes hölgy, 1788-ban távozott az apai háztól; Benyovszky Móricz madagaszkári király testvére, gróf Benyovszky Manó cs. kir. kamarás volt a férje, aki később

¹¹⁶ „Özvegy báró Kerekesné Gróff Sigray Magdolna Keresztes Dámá”-nak írja magát magyar levelein pl. 1801-ben. (Nagyszomb. ker. tábla A. 1788 III. 21. és főleg fasc. 225 No 3929.) — A kinevezési okirat a Csillagkeresztes Rend bécsi levéltárában van meg.

¹¹⁷ Halotti bejegyzése a pozsonyi r. k. Szent Mártonról nevezett egyházi anyakönyvekben található fel. — Szerepel Kerekes Zsigmond és családja a mai Felsőház ú. n. hivatalos „Családkönyvében” és az 1886. évi VIII. t.-c.-ben is az örökös jogú magyar főrendi családok névsorában.

¹¹⁸ L. bővebben az orsz. lt. helytart. gen. indexet 1780—1810 közt; továbbá: „A magyar árvaházak története” dissertatio dr. Gönczi Máriától.

¹¹⁹ Bécsi Kriegsarchiv: bécsi kat. anyakönyvek; Militär-Matrikelamt.

¹²⁰ Állami Schematizmusok. (Nemz. Múz. Széchenyi ltár és Orsz. lt.)

¹²¹ Orsz. lt. be nem fejezett táblai perek, „1805. Klobusiczky per” 1814. Kerekesnek ezek a katona-unokái Budapesten éltek úgylátszik; a várbeli kath. anyakönyvek 1811. jan. 20. tartalmazzák ennek a Zedwitz hadnagynak és bizonyos Schimontsich Antóniának esküvőjét.

mint huszár őrnagy esett el Itáliában.¹²² Fiuk, Zsigmond akad. tag. Brunswick Terézszel, a kisdedovás első úttörője. Az ő fia viszont gr. Benyovszky Sándor, a képviselő volt, akinek nejét később Kossuth Lajos elsőszülött fia, Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter¹²³ vette feleségül.

Kerekes Zsigmond legkisebb lánya: Johanna bárónő (Nagyszombatban volt az esküvő) 1789. aug. 16-án családja élénk ellenzésével dacolva¹²⁴ férjhezment Vágújhelyre nemeskürthi Kubitzta Józsefhez, ki több vármegye táblabírája volt. Ez később, egész 1831-ig, nemzeti egyesületet szervezett,¹²⁵ hogy Kerekes Zsigmond gyermekeinek osztályos, majd félmillió holdat kitevő XVII. századbeli Bosnyák Zsófiától eredő örökségét kipöröljék. Leszármazók igen sokan vannak a Kubitzta-Kerekes házasságból; túlnyomórészt a felvidéken élt megyei birtokosok és tisztviselők.

Ezekután vessünk egy pillantást Kerekes Zsigmond egyetlen fiának, Kerekes Károly bárónak életére. Ez már nem tartozik szorosan vett feladatunkhoz; de érdekessége miatt néhány szót szólunk róla. Röviden csak azt mondhatjuk el, hogy pár év alatt nyakára hágott egész vagyonának. Néhány évi katonai szolgálat¹²⁶ után mint alhadnagy leköszönt rangjáról. 1797-ben pedig eladja apjának hatalmas vagyonát egymillió forintnyi hallatlan összegért.¹²⁷ Próbál még aranybányákkal is vállalkozni, jár kihallgatásra Ferenc császárnál; barátja, Nyáry József gróf (Révay volt a másik) azonban cserbenhagyja és belebukik. 1806-ban többszázoldalas bölcseleti munkát ír Kant ellen, melyet a Jellinek-nyomda Nagyszombatban ki is ad.¹²⁸ Ebben „apo-

¹²² Életét l. Hadtört. Közl. 1936. III—IV. Szerző: „Gr. Benyovszky Emánuel“.

¹²³ Eredeti csal. levelek a solti kastélyban. (Pestvm.)

¹²⁴ A rokonok mint „tóth tanulót“ írják, akibe „Johanka szerelmes lett“. (L. id. perirati levelek.)

¹²⁵ Érdekes jegyzőkönyvei nyomtatva is megjelentek 2 füzetben a Pozsonyban tartott többszörös ülésekről. Ezek a leszármazók birtokában vannak. Részt vettek a „Nemzettség“ 5 ágazatában a Festetics, Berényi, Batthyány, Cziráky, Illésházy, Teleky, Szapáry, Forgách, Koháry, Károlyi, Berchthold, Andrássy, Hunyady, Barkóczy, Vécsey, Pongrácz, Mednyánszky családok tagjai.

¹²⁶ Törzslapja birtokomban. Gyalogos volt; később vértestiszt lett.

¹²⁷ A konzorcium fejei Pürkler János és Sonnleitner Ignác osztrák pénzemberek voltak. Az eredeti szerződés leányági leszármazóinál van meg. — A Kerekes család ügyésze, „rendes fiskálisa“ ns. Hatos Mihály volt.

¹²⁸ Egyetlen ismert, díszes aranyozású példánya a Nemz. Múz. könyvtárában van, ahová a Jankovich-gyűjteményből került. Itt is, minden aláírásán, Kerekes Zsigmond fia „német római szent birodalmi bárónak“ nevezte magát, amit azonban apja a valóságban soha sem kapott meg. 1808. júl. 19-én Pöstyénben így írja alá magát: „Carl des Heiligen Röhmischen Reiches, wie auch des Gegenwärtigen Oester-

dictisch gewiss widersprechend"¹²⁹ cáfolja az ünnepelt tudós elméletét; munkáját különben a világ uralkodóinak ajánlja. Rövidesen, Pesten, 1810. ápr. 7-én; nagy szegénységben meghal. Felesége, muthenbergi Kopp János, híres, ezreddobosból lett huszár-altábornagy nővére, Anna volt.¹³⁰ Az özvegy — kilencnél több gyermekük volt — nagy nyomorban maradt hátra s Kerekes Zsigmond menyét a híres Orczyház és Orczy-kert tulajdonosnője: br. Orczyné Berényi Bora grófnő (férjének közeli rokona) támogatta és élelmezte. A gyermekeket pedig, elosztva, Kopp generális, Orczyék, Ürményi országbíró és a híres műgyűjtő: Szent-Iványi Bonaventura¹³¹ cs. kir. kamarás vették magukhoz és nevellették fel. Kerekes Zsigmond unokái közül többen lettek katonatisztek is és köztük a napoleoni háborúban Kerekes János bárónak, mint kadettnek a franciák a hüvelykújját s kezét át is lőtték. Az ő testvére, Frigyes, pap és a főrendiház tagja volt; János fiait pedig, (Károlyt és Lászlót), 1884-ben Ferencz József szintén meghívta az országgyűlés főrendiházába. Czifferi és Kerekesházi Kerekes Károly bárónak örökbefogadott utódai élnek;¹³² a többi, leányági utóda Kerekes Zsigmondnak pedig részint tönkrement, részint magasra emelkedett, vérszerinti dédunokái közt egyszerű iparosember is akadt, éppúgy, mint elsőosztályú spanyol grand.¹³³ Egyik leszármazottja meg pedig éppen Montbel gróf, X. (Bourbon) Károly francia király hírneves miniszterének családjába házasodott bele.¹³⁴

Igy oszlott el vére, nyoma annak az egykori kiváló magyar katonának, akinek önfeláldozó hazafias tevékeny-

reichischen Kaiserthums Freiherr von Kerekess, Magnat des Königreich Hungarn.“ — Jellemző, hogy ez a fellengzős titulátúra éppen legnyomorúságosabb éveiben íródott s persze ez is valami kölcsönügyletről szóló okmányon szerepel. (L. a hivatkozott periratok mellékletei.) Ő is, nővére is, sokszor szerepelnek „Kerekess“ alakban.

¹²⁹ L. Szinnyei Repert. és Vajda György tanár készül munkáját e témáról.

¹³⁰ Érdekes világtörténelmi vonatkozás, hogy Kopp János, Kerekessné testvére, 80 éves korában, jöllehet császárra ellenezte, vette el, a fiatal erdélyi Nemes Zsuzsa grófnőt, kinek társaságában később I. Sándor cár is sokszor megfordult a bécsi kongresszus idején. Különben Koppné ügyes festőnő volt és kastélyuk vendégeként Liszt Ferencet is lefestette. Ezt a képet Harsányi Zsolt fedezte fel újabban és ismerteti Liszt-életrajzában. (Fiának szíves közlése.)

¹³¹ Ezüsttárgyai, monogrammal, ma is a leányági Kerekes-leszármazóknál vannak meg.

¹³² Halála előtt pár évvel, 1951-ben adoptálta rokonait: Abaujszántói Kerekess József vezérkari alezredest és az elhunyt Abaujszántói Kerekes Endre huszárezredes fiát, Endre dr.-t.

¹³³ A gr. Athlan-család. Ezek dédunokái Kerekes Zsigmond tábornoknak.

¹³⁴ A Jankovich grófi család révén (L. *Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv*: I. k.)

sége nem kis mértékben járult hozzá a XVIII. században ahhoz, hogy Magyarország az ellene irányuló támadások kivédésével és a háborúskodások sikeres befejeztével a nyugodt, alkotó békemunka vonalára léphetett. Ki tudja, hol tartanánk ma, ha önfeláldozó magyar kezek akkor nem rövidítették volna le, az utolsó századokban, azokat a szomorú időköt, melyek jellemzője a klasszikus verssor maradt: „Inter arma silent Musae...”

FÜGGELÉK.

Báró Kerekes Zsigmond generális főstrázsamester magyaryelbű végrendelete.

„Minthogy a Mindenható Ur Istennek el kerülhetetlen törvénye szerint mindnyajunk halala Bizonyos, de ennek ideje s. órája bizonytalan legyen, elémben viselvén én is nem csak ezen elkerülhetetlen törvényt az Emberi természetnek, hanem öregsegre hajlott, és nem kevés fáradságokkal meg telt életem üdejét s. következő keppen annál inkább el közeledett halalom óráját és általtatván, hogy Isten eo szent Fölsége áldásából élő gyermekeim között halalom után néminemü vissza vonyasok s. Testvériséggel ellenkező Szertelenségnek ne tamadgyanak, ép elmémel egészséges erőmmel, jól megfontolt és eltöket Szandékommal kívántam ezen rendelésemet tennem a Szentséges és elvalhatatlan Szent Haromsagnak, Atyának és Fiunak, és Szent Lélek Ur Istennek nevében Amen.

Először az én bünös Lelkemet az én Teremtőmnek meg váltó Jesusóm keserves kinszenvedéseért, és Szentséges Szüiz Szent Anya Erdeméért esedezvén, Irgalmasságában ajánlom Testemet pedig ezen Nagy Szombathi öreg Templommal lévő Boldogsagos Szüiz Kápolnája ala temetetni kivanom.

Másodszor pedig, hogy Isten eo Szent Fölsége aldasabul egybe szerzett világ javaimrul bizonyos rendelést tehessen mindenek előtt azok mi voltát ki tenné s. ki világositani szükségesnek álltom, mely is következők eképen

fl. kr.

Méltóságos Tavernicus Groff Batthyány Ádám eo Excellentiájának¹³⁵ Méltóságos Groff Apponyi György eo Excellentiájára¹³⁶ transferáltatott obligatio Szerint Számtatok Hatvan ezer forintokat azaz

60000

Bírok Manigán Nemes Nittra Vármegvében lévő helységben szegén üdvezült második Felességem, Groff Tolvay Julianna által Inscriptionalis Fundust, de minthogy nevezett Felességemnek adósságait, úgy mint

¹³⁵ Gr. Batthyány Ádám (1697—1782) alkancellár, főtárnokmester, Esterházy Anna férje.

¹³⁶ Apponyi Albert szépapja. 1736—82. élt; a Szent Korona öre, titkos tanácsos és tolnai főispán volt.

fl. kr.

a Vittenczy Plebánosnak Öt Száz forintokat nem különben az Universitasnak Öt Százat, öszvességgel egy ezer forintokat (: amint a megtalálendő s. kivaltott obligatiokból ki fog tetszeni :) magamébul ki fizettem, ennek investitúrája Szabad akaratom alatt vagyton in suis 1000

Egy ezer hét száz hatvan hetedik Esztendőben adtam Barthodeczky Gábor és Antal Eöcsém Uraimék¹³⁷ Szamara Solti Jóságjok Cambiuma a fejében Rátky Joseff Plenipotentiáriusok által Husz ezer forintot. Mivel azonban a Cambiumbul semmi se lett, azon pinnzel pedig Üdvezült attyók adósságai fizetődtek ki, én azon pénzben és ennek hatramaradott Interestébéli Hat Szaz forintban Nemes Pest Vamgyében Solt névü Mező Varosban lévő Jussokat Tizen eöt Ezer Két száz huszon három Forintokban, Huszon négy grajczarban azaz in Summis Tizenötezer kétszáz huszon három x (t. i. krajczár) huszonnégy nem külemben Lakon Nemes Vass Vármegyében eő Kegyelmeknél Pénzek után volt öregségemet ött Ezer Háromszaz Hetvenhat forintokban Harminczhat grajczarban az az in Summis 5376 x 36 Törvényesen exequaltattam; Mind az által az Árvak job subsistentiajokra ezen Lakon Exequalt örökségeimet, további rendeltetésemig nekik Arenda képen vissza bocsattottam Két száz hat forint és 40 grajczar Esztendőnként járó Cenzusban, ugy, hogy a többi Cenzusomal nyolez Szaz Huszon három forintokban és husz grajczárban Soltrul bé vehessem, amint is eddig mind a két rendbéli cenzust fogyatkozás nélkül bévettem, melynek a Capitalissa tészén mindössze 20600
Méltságoss Groff Rudolff Palfy eő Nagysaganal¹³⁸ vagyton interessém Két ezer forintom azaz 2000
Martzibányi István Sogor Uramnal az Arvaim Ménes és Gulya béli Successiójuk vagyton Interestem

¹³⁷ Kerekes Zsigmond unokaöccsei. Kerekes generális nővérét, az 1745-ben gyermekágyban elhalt Kerekes Teréziát Barthodeiszky József 6. ezredbeli huszárcapitány, B. Antal morvaországi báró, és Esterházy Marianna grófnő fia vette nőül. Kerekes Terézia elhalta után Barthodeiszky rátki és salamonfai Ráttky Magdolnát vette el. A fenti Barthodeiszky Antal alezredes volt a 2. sz. gyalogezredben és Belgrád ostrománál tüntette ki magát. 1791-ben kir. alügyész lett. Királyi adományban kap sok bírtokot s a „rátki és salamonfai” előneveket. Ősi előnevük „barthodei” volt. — Testvére, Gábor, ugyancsak a 2. sz. gyalogezredben szolgált; 1770-ben százados. Mindketten laki (Vasvm.) születésűek. — (A Kriegsarchiv adatai.)

¹³⁸ Nem azonos Pálffy Rudolf altábornaggyal. Csupán rokona. Katonatiszt volt ez a Pálffy Rudolf is; szül. 1750. † 1801-ben, mint őrnagy. Feleségétől, Kolowrat Mária grófnőtől 15 gyermeke született, kik közül Fidéll tárnokmester, Alajos pedig (1801–76) Velence híres kormányzója. Pálffy Móricznak, a 49-es osztrák helytartó-tábornagynak a nagypapja volt az itt szereplő Rudolf.

	fl. kr.
Egy Ezer Ött Száz Negyven négy forintokban azaz in summis	1544
Ennek Summaja tézsen ugyan Nyolevan Ött Egy Szász Negyven négy forintokat az az	85144

De ellenben

Harmadszor ezen Capitalisokban vagyon üdvezült Első Feleségemtul Marczibanyi Judittul maradott ar- vaimnak, ugymint Joseffa és Anna Leanyaimnak Annyai allaturájók Tizezer	10000
Erre nézve jóllehet üdvezült Felességem Marczibanyi Juditnak neve is az fellyül kétett Husz Ezer forintos Charta Biancaban belevagyon véve, mivel min az által az eo allaturáját e képpen már ki szabom és szabadon hagyom, a többiben ugy mint magam keres- ményemben semmi kérdés nem támadhat.	
Lisike vagy is Eörsébeth első Felességemnek Test- vérje magtalan halala után Josefa és Anna leányimra haramlott successió Két ezer forint azaz	2000
Ménes és Gulya béli fölleb említett s idővel ugyan azon leányimnak esset Successiójok Egy Ezer Öt Száz negyven négy forint azaz	1544
Méltóságoss Ipám, néhai Groff Tolvay János Ur Testamentoma Szerint Apponyi György eő Excellen- tíajanál lévő Capitalisbul Nyolc ezer forintnak az Interesse illeti. Méltóságoss Groff Eleonora és Mari- anna Kisasszonyokat, Ezek halala után pedig a Capi- talisbul négy ezer forint illeti Kedves Sogorom Méltó- ságoss Groff Tolvay Ferenc ¹³⁹ Uramat és maradékit, négy ezer forint ellenben az én Leánykámra, Judit- kara fog szállani, mely tézsen öszvességgel Nyolc ezer forintot azaz	8000
Ugyan most nevezetes Juditka Leányomnak oreg Atyátul Méltóságoss Groff Tolvay Jánostul maradott Successiója Huszon hat ezer Kilenc szasz ötven nyolc forint azaz	26958
Önnön magam tartozom Balog Sándorné Asszo- nyomnak Egy ezer forinttal, azaz	1000
Nagy Szombathi Szüz Szent Orsola Klastromnak Egy ezer forintal azaz	1000
in Summa pedig Öttvnezer Öt Szaz Két forint azaz	50502
Mely Summa az föllül kitétt Capitalissaimbul le huzvan s annak üdeivel ki füzetvén marad önnön ma- gam szabad rendelésemre Harminc négy ezer hat Szaz negyven két forint azaz	35642

¹³⁹ Kerekes Zsigmond második feleségének fiyére. 1812-ben halt meg, mint es. kir. kam., a dunáninneni ker. tábla e'nöke, a verebélyi és szentgyörgyi érseki szék nádora s a Szt. István rend vitéze. Neje Péterffy bárónő. Vele kihalt a család fiága.

fl. kr.

Ebbul tehát

Negyedszer rendelek Anna Leányomnak Hat ezer forintot úgy, hogy ha Apacza nem léssen és néki az Annjai részen kívül adattassék. Ha pedig Apaczaval lenne négy ezer forint adatassék a Klastromnak, melynek Interessébül Szaz forint legyen a Klastromé Szaz forint pedig Esztendőnkint adatassék ezen Leányomnak míg él. s holta után maragyon mind a négy ezer forint az Isten nagyobb dicsőségére a Klastromnak. Mely esetre a megmaradó Két ezer forintbul egy ezerezzel rendelek Johannka Leánykammnak különessen a másik ezer forinttal pedig osztozzanak egyarant mindnajan. Mely Summa akarmely esetre teszen Hat ezer forintot azaz	6000
Juditka Leanyomnak, ki ugyis öreg attyátul jól maradt, rendelek Hat Ezer forintot azaz	6000
De ha magtalan halála történne Leánykámnak, maradgyon: mind a hat ezer egyenlő osztályra többi gyermekeim között nem külemben.	
Johanka Leánykammnak rendelek Hat ezer forintot azaz	6000
Magtalan halalanak esetére pedig mindezen Hat ezer forintot mindpedig Anna Leányom Apacza lételevel föllebb lett rendelésem szerint erre netalan maradó egy ezer forintot rendelem egyedül Karoly fiamnak.	
Joseffa leányomnak ugymint első Gyermekeknak Annjai jusson kívül rendelek Nyolc Ezer forintot azaz	8000
Ezeknek Summaja téssen Öszvességel Harminc négy ezer forintot azaz	34000
Következendő képpen marad még hátra Hatszaz negyven Két forint azaz	642

Hogy tehát

Ötödszer Az én Teremtőm örök mindenható Ur Istennek minden némü hozzám mutatott kegyelmeért örök halaadással legyek és az én bünös lelkemis az öreg Dicsőségben az én megváltóm Kin Szenvedése s. Irgalmassaga által részesüllyek rendelek ezen Nagy Szombathi Öreg Templomban lévő Boldog Asszony kapolnajában minden héten azon nap mondandó egy örökös Szent Misét, a mely napon az Irgalmas Ur Isten bünös Lelkemet az Árnyék vélagbul ki szólittya; mivel pedig ezen akaratomnak világ végezetéig megtartandó állandóságot kívánom, tehát akarom, hogy az felul szamba vett Summabul még hatra maradt s. föllebb kitett Hat Száz negyven Hét forintokon Bor s. Gabona arábul a vagy holtom után találandó Kész Pinzbül tegyen Felességem Két Szaz harmincz nyolcz forintot azaz	238
Es így ezen nyolc szasz nyolevan forintokbul azaz	890

álló Summa pinz Tekénteres Nemes Esztergami Feő Káptalan oltalma alá adatassék, úgy hogy Szaz forint maradjon Tettes Feő Káptalan szabad akarattára, az eő hév oltalma s. ezen akaratom gondviselésének csekély megjutalmazása fejében. Az többi Hét száz Nyolcvan forintok hasznabul pedig azon minden héti egy örökös Szent Mise szolgaltassék, mely akaratomat Tettes Káptalan Esztergamban való által menetelével és mindenkor az jelentett Boldog Asszony kápolnájához kapcsolom.¹⁴⁰

Nem külemben

Hatodszor Ezen Nemes Nagy Szombat Varosanak Ispitálbeli Szegénnyeire Tiz forintot, úgy ugván ittvaló Lazaretbéli Nyomorodottak is Tiz forintot, Osszveggel pedig Husz Forintot rendelék, mellyek hasonló képpen Bor arabul, vagy léendő kész pénzbul ki fognak telni.

Hetedszer az én Kedves Fiamnak Karolynak hagyom ezen Nemes Nagy Szombat Varosaban lévő Hazomat, Kertemet, Maioromat, Tölgyeimet és Alsó Dióson lévő Szabad Szöllőmet, mellyek vétele alkalmosságával ambar az iran költ levélben az Első Felességemtul Szarmazott Leányaim nevekis fel legyen téve, de őket fellül kitett Summak szerint mind az Annyái alkuvásban fogyatkozás nélkül kielégítvén, mint pedig az keresményembül elegendőképpen részessé tévén, ezen szabad rendelésemet nem vehetik. Ezeken kívül hagyom az Fiamnak minden némü hazi mobiliaimot, Fegyvereimet és Könyveimet, azokat kivévén, a mellyek Groff Tolvay Julianna második Felességem neve alatt kösztök talaltatnak, Mellyek Juditka Leányomnak maradyanak.

Nyolcadszor mostani szerelmes Felességemnek Baro Sigray Magdolnanak ha halalom után még férhez menetele történne az néki moringolt Hat ezer forintot Kedves Karoly fiam a Haznak értékibül kifizetni köttöles lészen. De ellenben valamint nevezett Felességemnek arva gyermekeimhez való tapasztalt hajlandóságáruul nem is kételkedhetnék, úgy őtet mind az által kérem, hogy Arva Gyermekeinek Édes Annyók helett, legyen továbbis kegyes Annyók, istenes Gondviselője vagyis tutornéjok. Mely okra nézve mindaddig, valamég nevemet fogia viselni, fönt említett hazamban legyen lakasa föllebb el számlált s. Gyermekeimet illető Capitalisok hasznát eő sedgye, de az első Felességemtul maradt Leányim, annyai Capitalissok interessébul őket, míg szarnyokra nem kapnak, vagy a Törvény

¹⁴⁰ A hagyatéki írásokból kitűnik, hogy az özvegy, Kerekes Zsigmondnak ezt a rendelkezését, jogaira hivatkozva nem tartotta be s a főkáptalannal kiegyezett, hogy csak bizonyos záros határideig mondják a generalisért a szentmisét. Ennek fejében ellenben a saját pénzből fizetett nekik nagyobb összeget.

szerint elégséges Esztendőkre nem jutnak, illendő képpen nevellye, tarcsa, ruhazza s. taníttassa, sőt a kihazasittasokra is lelke ösmerete s. tehetsége szerint gyűjteni s. gazdalkodni igyekezzék: s azért is mivel tellye bizodalom vagyon említett Felességemnek gyermekeimhez való igaz és Istenes Gondviselésben, ha Juditka leanyomat ezen Attyai Szándékom s. rendelésem ellen Groff Tolvay familia maga oltalma ala akarna venni, azon esetre Méltóságoss Groff Balassa Ferencz Sogor Uramat eő Excellentiajat,¹⁴¹ tellyes bizodalommal kérem s. ezen Juditka leanyomnak Tutorjara rendelem, hogy mint kegyes attyafia a Leanyka successiojanak gongya viselle, nevelését mind az által valameddig férjhez meneteire szerencsét néki az ur Isten nem mutat, többszer említett Felességemre hagyom. De mivel öreggh Attya¹⁴² után ennek az Ur Isten Ugy is nagyobb módot mutatott s rendelt légyen, Asztalarul, Taníttasarul s. ruhazattyarul többi gyermekeim becsületesebb subsistentiajara illendő füzetés rendeltessék. Ha pedig ezen akaratom ellenis mint Tutorsagabul, mind nevelésébül Szerelmes Felességemnek ezen Leánykám mellett éppen nem remélhetek, tellyességel ki vetetődnek, testálom ezen utolsó akaratom ki szabott Attyai része csak nevezett Felességem halala után adassék ki számára.

Ha azonban

Kilencedszer. A Mindenható Ur Isten az én Kedves Fiaskamat magtalanul e világbul ki szollitana és mással sem áldana meg engem többé, Tehát az én kedves Hazas Tarsóm valameddig nevemet fogja viselni, ugyan csak maradgyón Házamnak és mindenemnek birtokában. És így ha az két első Leányaim Annyai Capitalissok Interestét fölleb kitett akaratom szerint, Capitalissok szaporítására fordéttya is még is az én saját Harmincz négy ezer forint Capitalisom Interestébül, Egy ezer Hét szaz forintbul és az eadem keresetem féle pensióbül Harom szaz forintbul Oszvességel Két ezer forintbul annál becsületesebben élhet s. Gyermekeimet tarthattya, tanitathattya s. ruhazhattya: Halala vagy Férjhez menetele után pedig mind pénzben, mind egyeb Karoly fiamnak rendelt joszagban az életben maradandó gyermekeim (Felességem Szabad akarattya alatt lévő möringnak ki füzetése után) osztozzanak egyarant.

Tízedszer: Az Leanyaim jó és becsületes Férjhez menetelekkel ha tudni illik a Férjek nem tékozló,

¹⁴¹ A kislány nagybátyja. Horvát bán, zászlósúr, val. belső t. tan. volt; gyermektelen ember. Az ő édesanyja is egy Tolvay-leány volt. Amint a hagyatéki iratokból kitűnik, Kerekes halála után „sogor uram“ valóban nagy szeretettel és rokoni igyekezettel pártolta árván maradt gyámleányát, a későbbi Benyovszkynét.

¹⁴² T. i. az öreg Tolvay János gróf, a generális apósa után.

jámbor s. Gazda jó léssen és magzatot a Hazassagban mutatnak, akkor nem külemben az Annyái Capitalissok ugyan elegendő quietantia, melyet kiadathatnék, de altalam nékik rendelt Capitalissok mindaddig, míg a olaszokkal való processzusnak telless vége nem szakad, ki ne adassék Mert ha azon processzusból valami veszteség következne, akarom és rendelem, hogy az ollyas veszteséget a proportio ne in parata pecunia ordinata successione cserét egyaránt szenvedgyék gyermekei ambar, pedig szerencsés vége szakad az említett Processusnak s. Leányaim férjei jól gazdalkodnanak és magzatot is mutatnak, máskülönben még se adassék ki hanem hogy kiki az eő Capitalissabul jarandó Interesbul Esztendőnkint szaz forintbul Tiz forintot kedves Felességem becsületesebb subsistentiájára élete végezetéig füzessen s. erre magat írva is kötelezze.

Tizenegyedszer: A nagyobbik ezüst Nacht Zeügot melet én az Első Felességemnek vettem volt hagyom Josefa Leanyomnak, de ha Anna Leanyom vilagra való léssen, ennek Josefa Leanyom köteles legyen más ezüstre Haromszaz forintot ezen Nacht Zeügnak értékéből kifizetni. A kisebbik Ezüst Nacht Zeüg pedig maradgyon egyedül Juditka Leányomnak.

Tizenkettődször Kedves Fiamnak Karolynak hagyom minden némü asztali ezüstemet Ladalajaval edgyütt de eő föllebb tett 11.-dik Tzikkelnék értelme Szerint Annak Leányomnak szaz forintot ezen asztali ezüstnek értékébül legyen köteles ki fizetni ambar pedig ezen asztali ezüstöm tartozandó nagyobbik kis tokban talaltatna Tizenkét közönséges és egy Gazdalkodó I M betükkel jegvzett kalan mellyeket Első Felességem Marczibányi Julianna¹⁴³ hozott, de minthogy én ezt tőle Származott leányimnak föllebb kitett mód-dal s. egyebekben is elig bőven megjutalmaztam, ezek iránt semmi kérdést se tehetnék.

Tizenharmadször A Brillantós két duplás Rózsás fülbe valóbul, két ollyatén gyürüből egy nyakra való Rózsával együt és hat hajban való Tübiül álló Smukot éltében mostani Kedves Felességem hordozhattya, de ennek halala után légyen Karoly fiamnak feleségéé, ha ötet az Ur Isten élteti s. ezen irányban rendelni s vezérelni Méltóztatik és így mindenkor a Familiambul öregebbik Fiunak Felességét fogja illetni: Mely rendelésemet ok vetellenül mind örökken megtartani akarom s. erre maradékimat kötelezem. Ha ellenben Fiu magzatom vagy Karoly fiamon vagy ennek maradékin kifogyna osztozzanak vele életben maradandó Leányim vagy ezek gyermekei.

Tizenegyedszer A most jelentett Smukon kívül találkozik még egy vörös Hat Brillantós Hajba való

¹⁴³ Elirás; Judith helyett.

Tü egy Brillantós Praetensio két szivformára csinalt ollyatén gyürü egy arany Pixis Bórzsacsckóban egy (amint vélem) megaranyozott Ezüstben foglalt Kristaly Palackoeska Szafir tokban egy zöld Tokoeskaban levő Ettui kézrevaló Tizennégy sorba füzött Nyakra való pedig nyolec sorbul álló két rendbéli fülbe való függő mind orientalis Gyöngy két kézre való portrait vagy is bracellet mind ezeket hagyom s. rendelem Juditka leanyomnak, de ha magtalan halala törtennye, a többi gyermekeim osztozzanak ezekben is egyarant.

Tizen ötödször. A nagyobbik arany órát hagyom Josefa Leányomnak; az emaljirt órát pedig Nanékanak.¹⁴⁴ vagy ha az vilagi nem lenne Johankanak az harmadik ora pedig fog maradni Juditkanak, nem külemben az én oram mellyet önnen magam véselek, két arany Pixissel¹⁴⁵ együt fog maradni Karoly fiacskamnak, de mindeneknek (az harmadik tzikkelben jelentett Capitalisokon kívül, mellyekben ugy is az orszag Törvényne módot szabot és Szerelmes Felességem Moringján kívül mely szabad akarattyán vagyon) és mindenkor Salva mutua ad casum unius vel alterius defectus successione.

Végtére, hogy ezen utolsó akaratom s. rendelésem minden fogyatkozás nélkül végbe vitessék tellyes akarrattal kívánom s. ugyan ezen végre bizodalmassan kérem Csiba Károly itt való Districtualis Tabla érdemes Assessorát, Nozdroviczky István ugyanezen Tabla notáriusát és Csapodi Sándor uraimékat, hogy ezen Felebaráti Jóakaratot hozzám Felességemhez s. arva gyermekeimhez meg ne vonnyák hanem akar edgyüt akar pedig, ha egyiknek vagy másiknak is azonban halala történne az életben maradandó vagy maradandók ezen rendeléscmet ugy mint Executorok Istenessen végbe végyék és Szerelmes Felességem s. arva gyermekeim között bölcs tanacsokkal s. hathatos körben jarasokkal minden izetlenséget eltávoztatni ne terheltesenek. Kiknek szamara rendekek Huszon Négy Species Aranyokat azaz kinek-kinek nyolec aranyat, mellyet az ötödik és hatodik Tzikkekben jelentett fundusból ki fognak telni. És az az én utolsó akaratom, melynek foganattyát s. állandóságát valamint omni meliori modo et forma kívánom, ugy asztat önön magam kezem subscriptionmmal s. pöcsétemmel alább irt ezen végre általam egybe hivott uri Személyek előtt megerősitetem, nagy Szombatban 1.-mo May 1779:

Baro Kerekes Sigmond

Generalis Feő Sztrazamester mp. L. S.

¹⁴⁴ Arany burnótszelencék bizonynal, amelyeket a generális állandóan a zsebében hordott.

¹⁴⁵ Aranyórájával együtt.

- L. S. *Adamus Comes Paysbergh* mp.
C. Camerarius & Supremus Vigiliarum Magister
qua Testis rogatus.
- L. S. *Baro Joannes de Weiss et Horstenstein*¹⁴⁶ mp.
qua Testis rogatus.
- L. S. *Ego q. q. Stephanus Nosdroiczky* qua cum reliquis supra et infrascriptis Testibus pro Solemnizando hoc Testamento requisitus per D. Testatorem et una cum ijs insimul constitutus, in ejusdem fidem subscribo m. p.
- L. S. *Alexander Csapody de Szala Leöövö* qua requisitus Testis mp.
- L. S. *Georgius Hliniczky*
Lrae ac Reae Civitatis Tyrnaviensis Senator, qua Requisite, et per D. Judicem ejusdem Civitatis exmissus Testis pm.
- L. S. *Joannes Piestyánszky*
Lrae Reaeque Civitatis Tyrnaviensis Senator, quae ad hunc Actum requisitus et per D. Civitatis Judicem exmissus Testis mp.
- L. S. *Josephus Cserenyei*
Lrae Reaeque Cittis Tyrnaviensis Jur. Ord. Notarius qua requisitus et per D. Ord. praefatae Civitatis Judicem ad hunc actum exmissus Testis mp.¹⁴⁵

Dr. Kerekesházy József.

¹⁴⁶ A nyitrai megyei báró Weisz-család őse. Édesapja Szeged várparancsnoka volt. Ez lett báró és indigena.

¹⁴⁵ Orsz. lt., be nem fejezett táblai perek, Kubicza-féle per 1817; továbbá nagyszomb. tábla Ao 1788. III. 21; fasc. 225. No 5929, fasc. 522. No 14., Debreczeni tábla 92. No 74. (Az utódok ugyanis több, megfellebbezett perben is mellékelték a végrendelet szövegét, amelynek több hitelesített, XVIII. századbéli másolata is fennmaradt. A beteg Kerekes generális bizonyára csak tollba mondotta nagyszombati házának nagyszobájába az eredetit az összegyűlt táblai és városi tisztviselők egyikének. Ő maga csak aláírta, lepecsételte azt.)